

Összefoglaló a Külügyminisztérium a számára az 1919-es párizsi békekonferenciáról ^[1]

„Azt, hogy a Wilson–Clemenceau párbajban Wilson maradt alul, azt részben Wilson pszichológiai és értelmi fogyatékosságainak tulajdonítja Keynes, részben a párizsi környezet befolyásának. Clemenceauval ellentétben Wilsonnak nem volt semmiféle összefoglaló terve. Amint elvei gyakorlati megvalósítására került sor, eszméi ködössé és homályosokká váltak. Részletjavaslatai nem voltak, európai kérdésekről rosszul volt informálva, az európaiak között nehézkesen mozgott. Előzékenységgel és látszólagos engedékenységgel könnyen el lehetett mozdítani álláspontjáról.”

Bevezetés

Az alábbiakban egy olyan forrást teszünk közzé, amely a második világháborút lezáró párizsi békén Magyarországot képviselő Békeelőkészítő Osztály számára készült. A dokumentum keletkezésének pontos idejéről, szerzőjéről (szerzőiről?) sajnos nincs információnk, a célja azonban egyértelmű: a trianoni béke magyar tapasztalatainak összegzése, hogy afféle munióval lássa el a magyar küldöttséget.

1919. január 18-án Versailles-ban kezdetét vette az első világháborút lezáró békekonferencia, élén elvileg a Legfelsőbb Tanáccsal, a gyakorlatban azonban a „négy nagy” (*Woodrow Wilson* amerikai elnök, *David Lloyd George* brit miniszterelnök, *Georges Benjamin Clemenceau* francia miniszterelnök és *Vittorio Emanuele Orlando* olasz miniszterelnök) alkotta Négyek Tanácsával.

Azáltal, hogy az Antant elfogadta *Horthy Miklós* személyét, kikerülhetetlen volt, hogy Magyarország is megjelenjen a béketárgyalásokon. 1919. december 29-én a még augusztusban életre hívott ügynevezett Béke-előkészítő Iroda előterjesztését tárgyalta meg a magyar minisztertanács, arra készülve, hogy a magyar béke delegáció milyen álláspontot képviseljen. E munkálatok egyik vezéralakja gróf *Teleki Pál*, a későbbi külügyminiszter és miniszterelnök, a jeles földrajztudós volt. Itt kell jelezni, hogy a Horthy-kor későbbi elitjének számos tagja volt ott Párizsban vagy igyekezett munkájával itthonról elősegíteni a kitűzött célokat. Az Iroda Teleki vezetésével készítette el azokat a tanulmányokat, statisztikákat és különböző térképeket - köztük a magyar lakosság többségét vörös színnel jelző, és nevét innen nyerő ügynevezett Vörös Térképet (*Carte Rouge*) -, amelyekre alapozva az *Apponyi Albert* vezette békeelőkészítő 1920 elejétől Párizsban megpróbálta védelmébe venni és érvényesíteni Magyarország érdekeit. Nem nélkülözte a naivitást az a végül elfogadott kormányzati álláspont, hogy bár elvileg ragaszkodni kell a történelmi Magyarországi területi sérthetlenséghez, ugyanakkor a Wilson elnök által meghirdetett pontokra hivatkozva a vitatott területeken népszavazást kell kezdeményezni. Nem kevésbé volt irreális az az elképzelés sem, hogy az esetleges kompromisszumos megoldásokat eleve tárgyalatlan tekintették.

Az Apponyi vezette delegáció reménytelen küldetésre vállalkozott, amikor megpróbálkozott az általuk összeállított érvrendszer mentén méltányos békét kicsikarni Magyarországra számára. Erre esélyük sem volt, a győztesek teljes mértékig kihasználták pozíciójukat, békeszerződésről valójában nem is beszélhetünk, hiszen Trianonban békediktátum aláírására került sor. A valós tárgyalások helyett azzal kellett beérnie a vesztes államok képviselőinek - így Magyarországnak is -, hogy álláspontjukat ismertethették, ám ettől teljesen függetlenül különféle szankciók árnyékában diktált, előre kidolgozott feltételeknek kellett megfelelniük, anélkül, hogy bármibe is érdemi beleszólásuk lett volna. Apponyi érvei, amelyeket a wilsoni pontokra, elsősorban a népek önrendelkezési jogára alapozott, nem hullhattak termékeny talajra. Hiába érvelt azzal, hogy a vitatott területek történelmi jogon ezer éve Magyarország részei voltak, hiába vetette fel, hogy azok sorsát népszavazással kell eldönteni épp az önrendelkezési jog érvényesítése okán, és hiába érvelt azzal, hogy az etnikailag kevert térségben az újonnan létrehozandó államokban a kisebbségek aránya épp olyan nagy, sőt nagyobb lesz, mint a status quo fenntartása szerinti Magyarországon. A lényegi kérdések eldőlték, nem a magasztos elvek, hanem a nagyhatalmi politika pillanatnyi érdekei mentén az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Japán miniszterelnökeiből (előbbi esetében az elnökből) és külügyminisztereiből álló Tízes Tanácsa, majd a Négyek Tanácsa és a Külügyminiszterek Tanácsa tárgyalásain.

Az elcsatolt területekről három szinten határoztak. A hierarchiában legalul elhelyezkedő szervek, a *Területi Bizottságok* voltak azok, ahol a tényleges döntések megszűntek. Ezek 1919 elejétől kezdtek meg működésüket - jellemző módon valamennyi élén francia tisztviselő állt elnökként. Ezek a márciusban életre hívott *Központi Területi Bizottság*hoz terjesztették fel javaslataikat, amelyek elvileg az etnikai elv elsődleges érvényesítése mentén születtek, ám valójában maximálisan alárendelték ezt a kisebb szövetségesek, ill. az újonnan létrejövő államok stratégiai szempontjainak. Ezt elősegítette, hogy képviselői a Területi Bizottságok ülésein durva túlzásoktól, sőt valótlanításoktól sem mentesen képviselték álláspontjukat, kivétel nélkül élvezve a francia elnökök teljes körű támogatását. Bizonyos értelemben az egész béke-előkészítésre a káosz volt jellemző, és sokáig az sem volt eldöntött, hogy béke-előkészítő alsóbb bizottságok milyen szerepet fognak betölteni? Csak később vált világossá, hogy döntéseiket e „nagyok” lényegében szó nélkül átveszik. Ilyen értelemben e bizottságok „nyugodtan” dönthettek, hiszen nem tudhatták, hogy javaslataik „csont nélkül” átmegy a végén.

A felterjesztett javaslatokat 1919 májusában hagyta jóvá a Központi Területi Bizottság, majd pedig júniusban már a Legfelsőbb Tanács is. Ezek között kivételként egyetlen pont volt, amit újratárgyalásra bocsátottak, a színmagyar *Csallóköz* Csehszlovákiához csatolása, ám jellemző módon Eduard Benes csehszlovák külügyminiszter hamis érvei nyomán végül ez a kérdés is Magyarországra kárára dőlt el. Május 3-án a Külügyminiszterek Tanácsa, május 5-én pedig az ügynevezett Csehszlovák Területi Bizottság vitatta meg ismét a Csallóköz hovatartozásának kérdését, végül május 8-án a Külügyminiszterek Tanácsa véglegesítette a magyar határokat, melyeket egyedül az amerikai külügyminiszter kifogásolt, mint a Magyarországra háramló büntetés aránytalanságát.

A későbbiekben Lloyd George jelezte ugyan a Legfelsőbb Tanácsban, hogy túlzónak tartja a Magyarországot sújtó büntetést, ám a franciák ezúttal is hajthatatlannak bizonyultak. A román, csehszlovák és jugoszláv delegációk pedig egyértelműen nem engedtek a bére nekik ígért területekből, így végül Nagy-Britannia visszavokozott, az Egyesült Államok pedig elhagyta a konferenciát. Eközben Magyarország Kun Béla tanácskormányára a lehető legrosszabb időben jött létre, hiszen a bolsevizmus, a kommunizmus fenyegető terjedésére hivatkozva a szomszéd államok haddal támadtak Magyarországra. Az azonban nem igaz, hogy a Tanácskormány miatt sújtották ennyire durván a békediktátumban az országot. A környező, illetve létrejövő új államok vezetőinek - mint már esett róla szó - a területszerzés volt az elsődleges célja, a kommunista rendszer léte csak az argumentációt segítette. Horthy Miklós szintén nem élvezhette szimpátiájukat, számukra a Monarchia embere volt.

Hogy mennyire nem a kommunizmus léte volt a lényeg, azt a román bizottság 1919. február 17-ei ülésén - tehát a kommun létrejötte előtt - felmerült ellentétek is bizonyítják. A franciák és angolok a Szatmárnémeti-Nagykirály-Nagyvárad vasútvonalat Romániának akarták juttatni, míg az olaszok és amerikaiak tiltakoztak ez ellen az etnikai elv alapján. Sir *Eyre Crowe* brit szakértő bizottsági tag ekkor mondta következőket: „Ha néhány száz ezer magyar fel kell áldozni egy jobb közlekedési vonal biztosítása érdekében [Románia számára], akkor véleményem szerint nem szabad haboznunk.”

A békeszerződés végleges szövegét 1920. május 6-án nyújtotta át a nagyhatalmak nevében a magyar béke delegációnak az új francia miniszterelnök, *Alexandre Millerand*. Ennek kézhezvétele után „válaszul” Apponyi Albert bejelentette lemondását posztjáról. 1920. június 4-én került sor a később trianoni béke néven híressé vált „békeszerződés” aláírására. Ennek következményeként Szlovákia (a korábbi magyar Felföld) és Kárpátalja területe Csehszlovákiához, a nyugati határsáv Ausztriához, Horvátország, Szlovénia, a Bácska és a Bánát egy része a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került, a Bánság másik részét, valamint Erdélyt és Magyarország keleti területeit (Partium/Részek) pedig Romániához csatolták. E döntés következtében a történelmi Magyarország elveszítette egykori területe kétharmadát. Horvátországot nem számítva 283 ezer négyzetkilométerről 93 ezer négyzetkilométerre csökkent az ország területe, lakosainak száma 18,2 millióról 7,6 millióra esett vissza. Százalékban kifejezve: egykori területének 33%-a, népességének 36%-a maradt csupán fennhatóság alatt. Magyarországi képviselőitében *Bénárd Ágost* népjóléti és munkügyi miniszter, valamint *Drasche-Lázár Alfréd* rendkívüli és teljhatalmú követ látta el kéziggyével a békefeltételeket. Ez a feladat az Apponyi lemondását követően voltaképp gróf Teleki Pálra várt volna, ám ő ekkor már a miniszterelnöki poszt várományosa volt, és nem lett volna szerencsés a magyar belpolitikában, ha nevéhez kötődik a békediktátum aláírásának ódiума.

Két és fél évvel később a magyar Külügyminisztérium 1945 májusában kezdte meg a felkészülést a békekötésre. A Béke-előkészítő Osztály megszervezésével *Gyöngyösi János* külügyminiszter a korábbi béke-előkészítőket is irányító *Kertész István* követet bízta meg. Az osztály munkája kezdetben főként a különböző beérkezett anyagok értékelésében merült ki. Kertész ugyanakkor szükségesnek tartotta, hogy a magyar kormány a békével összefüggő

legfontosabb kérdésekben fogalmazza meg álláspontját, és azt hozza a szövetségesek tudomására. A békecélok mielőbbi megfogalmazása mellett szót, hogy az 1945. július 17. és augusztus 2. között ülésező potsdami háromhatalmi értekezleten megalakították a *Külgyminiszterek Tanácsát*, amely döntő szerepet játszott a csatlós államokkal kötendő békeszerződések kialakításában és a területi kérdések rendezésében.

A magyar Külgyminiszterium 1946. február 1-jei jegyzékében foglalta össze Magyarország általános szempontjait a béketárgyalásokat illetően: a nemzetiségi és a területi elv összhangba hozását, a gazdasági és kulturális együttműködés biztosítását, az államközi politikai és társadalmi ellentéteket okozó tényezők kiküszöbölését. A párizsi békekonferencia 1946. július 29-én kezdte meg munkáját részben plenáris üléseken, részben bizottságokban és albizottságokban, hogy döntson a Bulgáriával, Finnországgal, Magyarországgal, Olaszországgal és Romániával kötendő békeszerződésről. Az ellenséges államok képviselőinek plenáris meghallgatása után a tervezetkről a vita a bizottságokban, ill. albizottságokban folyt, ahol azonban a vesztes államok képviselői általában már nem lehettek jelen. A magyar béke delegációt Gyöngyösi vezette, aki augusztus 8-tól a békekonferencia bezárásáig, október 15-ig tartózkodott a francia fővárosban. Helyettese előbb *Bolgár Elek* volt, akit augusztus végén *Gerő Ernő* váltott fel. A kormány felkérésére a delegáció munkáját segítette *Károlyi Mihály* párizsi követ is.

A második világháborút lezáró magyar békeszerződést 1947. február 10-én látta el kézjegyével Gyöngyösi János. A békeszerződés a trianoni békeszerződés területi döntéseitől csak annyiban tért el, hogy a Csehszlovákiának ítélt három Pozsony környéki magyar faluval (Oroszvár, Dunacsúny és Horvátjárfa) tovább csökkentette az ország területét. A békeszerződés ratifikációs vitájára a Nemzetgyűlésben 1947. június 24-én került sor. Az amerikai törvényhozásban 1947. június 5-én, Nagy-Britanniában júliusban, a Szovjetunióban augusztus 31-én fogadták el a magyar békeszerződést. A ratifikációs okmányok letétbe helyezésére 1947. szeptember 15-én került sor Moszkvában - ezzel hivatalosan is érvénybe lépett a békeszerződés.

Az itt közölt forrás a célt tekintve tehát hiába jött létre, azonban történelmi szemmel nézve igen értékes dokumentum. Gondos munka eredménye, amelyet valószínűleg többen állítottak össze, keletkezése pedig időben nem esik olyan távol a trianoni békéétől. Gondos és részlet-, valamint adatgazdag áttekintés egy olyan történelmi döntésről, amely Magyarország 20. századi sorsát döntően befolyásolta. Közlését indokolja, hogy az összefoglaló könnyen és érthetően hozza közelebb a mai olvasóhoz is a nagyhatalmi politika döntési mechanizmusát Trianon 90. évfordulóján is, néha egészen az apró részletekig.

Forrás

Az 1919-es párizsi békekonferencia szervezete, elvi alapjai, valamint a magyar kérdéssel kapcsolatos munkálatai [1946-1947]

Bevezetés

Ez az értekezés adalékokat tartalmaz ahhoz a kérdéshez, hogy hogyan foglalt állást a világháború utáni párizsi békekonferencia által megalkotott békeszerződésekhez. Elsősorban az angol és amerikai történelmi és memoár-irodalom alapján ismertetjük a tudományos és politikai közvélemény állásfoglalását a párizsi békekonferencia metódusaival és alkotásaival kapcsolatban, de mértékadó szovjet-orosz részről elhangzott kritikát is bemutatunk.

Részben pragmatikusan magyarázó, részben kritikus vélemények gyűjtése folyamán elsősorban a következő szempontokat tartottuk szem előtt.

Egyrészt összegyűjtöttük azokat az érdekesebb fejtegetéseket, melyek a párizsi békekonferenciával, mint egészszel foglalkoznak, az ott alkalmazott elveket ismertetik, analizálják a békekonferencia szervezetét és munkamétódusát. Azután összegyűjtöttük a magyar kérdésre szorosabb értelemben vonatkozó passzusokat, akár a magyar békeszerződés keletkezésének történetét tisztázzák ezek, akár a békeszerződések következményeit ismertetik.

Csak olyan könyveket és folyóiratcikkeket ismertetünk, amelyek kétségtelenül a tények alapján, tudományosan kritizálják a békekonferencia munkáját és a békeszerződések. A tudományosan alá nem támasztott, tényekkel nem indokolt, tiszta propagandairatokat és az egyes nemzetek aspirációit egyoldalúan ismertető könyveket tehát kizártuk, azonban természetesen helyt adtunk a békekonferencián előadott érveknek, bármely elfogultak is legyenek azok.

Értekezésünkben a két témakörnek megfelelően először a békekonferencia munkamétódusainak szervezetének és elveinek általánosabb analizését és kritikáját foglaljuk össze, azután a magyar békeszerződés létrejöttét és kritikáját ismertetjük. Az utóbbi részben különös figyelmet fordítottunk azon megnyilatkozásokra, amelyek a magyar békeszerződés által teremtett viszonyokat a Duna-völgyi népek összességének és a világ tartós békéjének szempontjából vizsgálják.

Ez az értekezés egyébként bevezetőül szolgál egy dokumentumgyűjteményhez. Ezért a szövegben utalunk a dokumentum gyűjteményben A-tól 0-ig összegyűjtött eredeti szövegvonatokra.

Első rész

A párizsi békekonferencia szervezetének munkamétódusának és elvi alapjainak bírálata

1. fejezet

A békekonferencia agendája

A párizsi békekonferenciával foglalkozó memoárok és történetesek egybehangzó megállapítása szerint a konferencia nemzetközi síkon nem volt megfelelő módon előkészítve. Temperley, a békekonferencia angol historikusa, megállapítja, hogy folytak ugyan a békekonferencia előkészítésével kapcsolatosan munkálatok, de ezeket izoláltan végezték Párizsban, Londonban és Washingtonban a szakértők. A Szövetséges és Társult Hatalmak nem hangolták össze munkálataikat és ennek folytán a konferencia az improvizálás minden nyomát magán viseli. (H. W. V. Temperley: History of the Peace Conference, I. kötet, VII. fejezet. Vö. „A” melléklet és a dokumentum-gyűjteményben.)

Bármilyen meglepően hangzik, de történelmi tény, hogy a győztes hatalmak nem állapodtak meg előzetesen a békekonferencia agendájában sem. Rayner úgy véli, hogy az agenda összeállítását Wilson elnökre bízta, de ő úgy látszik nem realizálta ennek szükségességét. (Rayner: The twenty years truce, I. fc. p. 21. Vö. „B” melléklet a dokumentum gyűjteményben.) Rayner közli Jusserand washingtoni francia követ memorandumát, melyben a francia diplomata Wilson számára a békekonferenciára való elutazása előtt összeállított egy agendát, de Wilson ezt nem vette tekintetbe. Jusserand azt javasolta, hogy a győztes államok előbb egy prelimináris békekonferencián döntsenek a békefeltételek alapvonalairól, azután hívják meg a volt ellenséges hatalmakat, egy formális kongresszusra a részletes, végleges békeszerződés kidolgozására. A nagykövet szerint úgy a szövetségesek között a háború folyamán már létrejött titkos szerződések, mint a 14 pont alkalmazásától el kell tekinteni; a konferenciának legyen teljesen szabad keze. A nagykövet egy agendát is összeállított az elnök számára, melynek értelmében az egyes kérdések fontosság és tárgyi összefüggés szerint sorra tárgyalandók. Rayner szerint e javaslatok elfogadása a konferenciát sok komoly zűrzavartól mentesítette volna.

Agenda tehát nem volt, de a legtöbb autoritás egyetért abban, hogy Párizsban a békekonferenciák tagjai úgy tudták, egy előzetes békekonferencián vesznek részt, amely a prelimináris békét alkotja meg, s hogy ezt általános békekongresszus fogja követni, a végleges békeszerződés megalkotása céljából. Mint lejjebb kifejthetjük, az átmenet erről a koncepcióról arra az elhatározásra, hogy előzetes konferencia és prelimináris békeszerződés elhagyásával, rögtön a végleges békeszerződést szerkesztik meg, szinte észrevétlenül, a körülmények nyomása alatt jött létre.

Nem tisztázták a nagyhatalmak azt a kérdést sem, hogy hogyan fogják alkalmazni a múlt gazdasági és politikai természetű adatait, amelyeket az egyes szakértők Londonban, Washingtonban és Párizsban hangyaszorgalommal összegyűjtöttek, a jelen problémáira, az új nemzetközi rend kialakításánál. A vezető államok béke delegátusai tisztában voltak ugyan azzal, hogy specialista tudásra szükségük van, de a konferenciára maradt ezeket a nyers adatokat a békefeltételek megalkotásánál valahogyan felhasználni. Hogy hogyan, milyen elvi alapokon, az a konferencia összeülésekor még nyílt kérdés volt. (House, Paris, Conference of, 54-55. old. vö. „C” melléklet.)

A békefeltételek megalkotásának elvi alapjai tisztázatlanok voltak: ellentétben álltak egymással a Wilson által a világ közvéleménye előtt tett kijelentések, egy igazságos, a népek önrendelkezési jogán és az etnikai elven alapuló békekötésről és az angol-francia részről a háború folyamán szövetségeseiknek tett ígéret, maximális nemzeti aspirációk kielégítéséről. A legtöbb mértékadó angol és francia politikus kételkedett abban, hogy Wilson elvei alkalmasak a békefeltételeknek a gyakorlatban való megalkotására; az ún. titkos szerződésekben tett ígéret pedig tele volt ellentmondásokkal. (Vö. „B” melléklet, p. 21. és alább az etnikai elv alkalmazásáról szóló 5. fejezetét ez értekezésnek.)

Így tehát, amikor 1919. januárban Párizsban összeültek a győztes hatalmak képviselői, sem a békekonferencia agendája, sem az ott alkalmazandó elvek nem voltak előre tisztázva, és így a pillanat szükségességei szerint alakult végül is az agenda, és a békekonferencia folyamán tisztázták azok az elvek is, amelyek alapján a békefeltételeket megalkotásukra.

Ugyanígy a békekonferencia szervezetét sem alkották meg tervszerűen előre, hanem a pillanatnyi szükségleteknek megfelelően, hirtelen improvizálták és módosították azt, a tárgyalások folyamán. (Vö. Temperley: History., I. kötet. 7. fejezet és Nicolson: Peacemaking, 114-116. oldal „D” melléklet.)

2. fejezet

A békekonferencia szervezete

House ezredes, Wilson legbizalmasabb munkatársa („C” melléklet 55. oldal.) a párizsi konferenciáról szóló cikkében kifejti, hogy a békekonferencia szervezetének improvizálása miatt ez a szervezet inkább volt alkalmas a pillanatnyi szükséglet kielégítésére, mint a világ állandó problémáinak rendezésére. A szövetségesek célszerűségi szempontból a gyakorlatban már bevált Legfelsőbb Szövetséges Haditanács szervezetét vették kiindulópontul, és ennek mintájára alakították ki a békekonferencia Legfelsőbb Tanácsát, a konferencia legfontosabb szervét.

A békekonferencia Legfelsőbb Tanácsa és a Legfelsőbb Haditanács között teljesen organikus az átmenet, mert hiszen Párizsban január 12-én a Legfelsőbb Haditanács ülésén határozták el Clemenceau és Pichon, Lloyd George és Balfour, Orlando és Sonnino, Wilson és Lansing, a francia, brit, olasz és USA-kormányok nevében, hogy Japán delegátusait felveszik a békekonferencia Legfelsőbb Tanácsába, a többi államok képviselőit viszont kizárják a békekonferencia legfontosabb döntéseiből. „Így eredt a Tizes Tanács a Legfelsőbb Haditanácsból.” - írja House. Harminckét szövetséges állam képviselői voltak jelen Párizsban, nyilvánvalóan lehetetlen volt, hogy ezek mind egyenlő szerepet játszanak a békefeltételek megállapításánál - teszi hozzá. („C” melléklet 55. oldal.)

„Bár ez az apparátus alkalmas volt arra a gyors és titkos cselekvésre, amely a háború vezetéséhez szükséges, kérdéses, hogy alkalmas volt-e egy olyan rendezés megalkotására, amely a 14 pontban lefektetett elveken kellett volna, hogy alapuljon.” - írja Temperley. („A” melléklet.)

A nagyhatalmak tehát abból a célból, hogy a döntés az övék legyen, és hogy gyorsítsák a békeszerződés kidolgozását, Legfelsőbb Tanácsot alkottak a feltételek kidolgozására. Ebben a tanácsban az öt nagyhatalom két-két delegátussal vett részt. (Japán kivételével egy-egy kormányfő és külügyminiszter volt jelen az ülésen.)

A Tizes Tanács által kidolgozott békeszerződés tervezeteket azután az összes szövetséges delegátusaiból álló Plénium elé terjesztették, jóváhagyás végett. Gyakorlatban a Plénium ülései tisztán formalitásokká váltak. A nagyhatalmak által javasolt szöveget a legtöbb esetben simán elfogadták.

Miután a Tizes Tanács értekezéseiről sok dolog kiszivárgott a nyilvánosságba, a négy kormányfő (Wilson, Lloyd George, Orlando és Clemenceau) később a fontosabb kérdéseket olyan szűkebb körű értekezleteken vitatta meg, amelyekről a Tizes Tanács többi tagját kizárták. Az öt külügyminiszterből külön ötös bizottságot alakítottak. A lényeges kérdésekben döntő Négyes Tanács és a kevésbé fontos ügyekkel foglalkozó öt külügyminiszter tanácsa tehát átvette az eredeti Tizes Tanács hatáskörét. De még mielőtt a Tizes Tanács kettéoszlott volna, egy olyan szervezeti változást vezetett be, amely messzemenően befolyásolta a békekonferencia további menetét és a békeszerződés kialakításának módját. A békekonferencián megjelent szövetséges delegátusokat ugyanis felszólították, hogy adják elő kívánásaikat a Tizes Tanács előtt. A delegációk írásban nyújtották be követeléseiket, majd a Tizes Tanács meghívására a fődelegátusok szóban is előadták kéréseiket, részletesen megindokolva őket. A nehézkes tizes bizottság (mely titkárokkal és szakértőkkel együtt 30-40 emberből is állt) órákat töltött el azzal, hogy meghallgassa a kis államok delegátusainak fejtegetéseit. A románoktól a drúzokig és a cionistákig a legkülönbözőbb nemzetek képviselői vették igénybe a Legfelsőbb Tanács idejét. Hogy az eljárást gyorsítsák, a Legfelsőbb Tanács tagjai elhatározták, hogy bizottságokat és albizottságokat alakítsanak kijelölt problémák tanulmányozására és az egymással ellentétes követelések megvitatására.

Azoknak a feladatoknak orszolánrésze, amely eredetileg a legfelsőbb Tizes Tanács elé tartozott, így azután a szakértő bizottságokban került megoldásra, a „négy nagy” - Wilson, Clemenceau, Lloyd George és Orlando - pedig a békekonferenciától elzárkózva, csak a politikailag legfontosabb vitás kérdésekkel foglalkoztak. A külügyminiszterek ötös tanácsa viszont teljesen harmadrangú testületté degradálódott. (House: Paris ..., 55. „C” melléklet és Rayner: 20 years, p. 22-23. „B” melléklet.)

A békekonferencián résztvevő kisebb államok képviselői megpróbálták ugyan jogaikat megvédeni, de sikertelenül. Az első plenáris ülésen ellentmondás nélkül megválasztották az öt nagyhatalom által jelölt elnököket: Clemenceau, a főtitkárságot és az öt nagyhatalom képviselőiből álló szövegező bizottságot. A második plenáris ülésen, egy héttel később a kisebb államok kísérletet tettek jogaik érvényesítésére, mire Clemenceau a nagyhatalmak 12 millió katonájára való határozással elutasította őket. (House: Paris ... 56. old. „C” melléklet.)

A békekonferencia munkájának mikéntjére nagy befolyással volt az a körülmény, hogy a konferencia vezetőségén 1918 első hónapjaiban egyre jobban úrrá lett a sietség érzése. A békekonferencia vezetőinek tulajdonképpen kettős feladatuk volt; egyrészt összeegyeztetni a szövetséges nemzetek egymásnak ellentmondó követeléseit a békeszerződés megalkotásánál, másrészt rendet tartani Európában. A nemzeti rivalitások, társadalmi elégedetlenségek kirobbanásai és a háború utáni gazdasági káosz az utóbbi feladat megoldását szinte lehetetlenné tették. A konferencia vezetői ráébredtek arra, hogy a békekötés elhúzódása az aktuális nehézségeket csak fokozni fogja, és ezért mindent megtekint a békémi gyors megalkotásáért.

Amikor Bajorországban és Magyarországon a munkásság forradalmi kormányai kerültek uralomra (1919. március) Párizsban elhatározták, hogy a német békét gyorsan létrehozzák, hogy Németország lefegyverzését és a gazdasági blokádot megszüntetését minél előbb végrehajthassák. A közép-európai nyugtalanság megszüntetése szerintük csak így volt elérhető. Ugyanakkor az osztrák, magyar és bulgár békeszerződés létrehozatalára irányuló munkálatokat is meggyorsították.

Mindeme szervezeti és tempóváltozások következtében a közép-európai békeszerződés kialakításának döntő faktorai a szakértő bizottságok lettek. Ezek jelentőségéről és foglalkozásairól számolunk be a következőkben.

3. fejezet

A szakértői bizottságok jelentősége

A békekonferencia történetének feldolgozói egyetértenek abban, hogy az a körülmény, mely szerint a konferencia munkarendjét, munkamódszát és szervezetét nem vitatták meg és terveztek ki előzetesen, hanem a körülmények hatása alatt a konferencia folyamán alakították ki, végzetes hatással volt a konferencia eredményére. Így történt az, hogy a békekonferencia döntő szakában a három, illetve négy (Wilson, Lloyd George, Clemenceau és olykor Orlando) államférfi a szakértőktől és a többi delegátusoktól teljesen elzárkózva tanácskozott. A részletek megvitatása és kidolgozása úgyszólván végleges formában pedig azoknak a szakértő bizottságoknak a kezébe került, amelyeknek szervezetük és összetételük folytán nem lehetett áttekinthető az általános problémákról és a különböző bizottságokban létrejövő, igen mélyreható határozatok összegeit határolni. Európa új térképére és gazdasági státusára. (Hiszen még azzal sem voltak tisztában, hogy egy végleges békeszerződés, alig változtatható szakaszait alkotják meg.) A mozaikszerűen összeadó javaslatok egységes megítélése átfogó európai szempontok szerint elmaradt.

Shotwell szerint (At the Paris peace conference, vö. „E” melléklet 38. old.) a fordulópont a békekonferencia átszervezése szempontjából 1919. január 29-én következett be, amikor Wilson elnök a Tizes Tanácsban, türelmetlenné válván, az időpazarló viták felett, felszólította az angol és amerikai szakértőket, hogy üljnek össze és állapodjanak meg közös javaslatokban. Ezzel a szakértők, akiknek eredetileg az volt a feladatuk, hogy saját delegációjukat informálják, fontos önálló feladatokhoz jutottak, amelyek jelentősége az idők folyamán egyre növekedett, Shotwell innen származtatja a békeszerződés fő hibáit: „A békeszerződésnek a fő hibája az volt, hogyha az összes áldozatokkal összeadjuk, az egész súlyosabb volt, mint a részletek összege”. E feltételek teljesítése a legyőzött nemzetek részéről azt jelentette volna, hogy nem tudják fenntartani tisztességes életstandardjukat. (Shotwell, 44. oldal.) Hogy a békekonferencia idején ezt a tényt nem látták előre, az annak tulajdonítható, hogy a konferencia szervei, ahogy végül is kialakultak, soha nem voltak megfelelő kapcsolatban egymással vagy az irányító főekkel. Több mint 12 különböző bizottság foglalkozott az Európát és a gyarmati világot alapvetően megváltoztató határozatok meghozatalával. Más-más bizottság foglalkozott minden egyes szövetséges területtel, gazdasági, gazdasági, kisebbségi kérdésekkel, háborús pusztításokkal, jóvátétellel stb. Amikor a különböző részeket összeszedték, csak akkor derült ki, hogy mit is jelent az egész, írja Shotwell, ugyanitt.

Shotwell megemlíti azt is, hogy ezt a katasztrófális fejlődést sokan, köztük Keynes is, Wilsonnak tulajdonítják. Shotwell szerint Wilson módszere, hogy a szűk körű érdeklődésű specialistákat az egészet áttekinthető tudó politikusok alá rendelte, helyes lett volna, ha ezt konzekvensen keresztülvizsgálta. Ezt a tervet azonban döntetlenül hajtották végre. Nem szervezték meg tervszerűen a konferenciát, nem jelölték ki, hogy milyen feladatokat kell a specialistáknak és melyeket a politikai döntésekért felelős fődelegátusoknak megoldaniuk. A politikai döntésekre hivatott delegátusok azzal voltak elfoglalva, hogy saját stratégiájukat dolgozzák ki, és nem értek rá a konferencia struktúrájával foglalkozni. Így azután a szakértőket egy időre először elfelejtették, közben a delegátusok által tárgyalt problémák egyre komplikáltabbak lettek, aminek az lett a következménye, hogy a szakértőket nem annyira bevonták a tárgyalásba, minthogy inkább álvettek magukat a specialistáknak. „Ahelyett, hogy az egyensúlyt tartották volna a tárgyalások egész ideje alatt, a mérleg az egyik végletből a másikba billent.” (27. oldal.) Ez a körülmény nagymértékben felelős a szerződés hibáiért, mint az a konferencia eredeti dokumentumainak tanulmányozásából feltétlenül ki fog derülni - írja Shotwell.

Nagy történeti művében Temperley is megállapítja, hogy az a kísérlet, hogy kommissziók alakításával legyenek úrrá a békekonferenciák elé kerülő rengeteg kérdésen, sikertelenséggel végződött. „A Legfelsőbb Tanács nem ellenőrizte a kommissziókat munkájuk közben és egyhangú jelentés esetén az Ötös és Négyes Tanács simán elfogadta a szakértők javaslatát. Ha olykor mégsem felelt meg nekik a javaslat, elvetették, és sietve újjal helyettesítették, anélkül, hogy megkérdezték volna azokat, akik hivatva lettek volna ítélni ezekben a kérdésekben. A vezető államférfiak nem tudták megfelelő módon felhasználni a szakértők tudását, „ez volt fő oka annak, hogy a békekonferencia egyes részei nem csak igazságtalanok, de alkalmazhatatlanok is.” (Temperley: History of the Peace Conference of Paris. I. kötet. Part III. Chapter 7., vö. „A” melléklet.)

A szakértő bizottságok munkáját illetően hasonló véleményen van Nicolson is. Szerinte igen ártalmas volt a szakértők és a fődelegátusok közötti együttműködés hiánya. Ez a munkaméltóság egymástól izolált rekeszeket létesített és kizárta a felelősség koncentrációját. Mindez extrém esetekben a célok teljes divergálásához vezetett. A Gazdasági Bizottság pl. azon iparkodott, hogy lehetetlenné tegye Németország számára azoknak az összegeknek a megfizetését, amelyeket a Reparációs Bizottság tőle kicsikarni igyekezett. „Ennek eredményeképp csak a legutolsó pillanatban voltak fődelegátusaink képesek arra, hogy a szerződést, mint egészet átváltsák. És csak ekkor kezdtek ráébredni arra, hogy összevéve a békék sokkal kegyetlenebbek („Carthaginian”) voltak annál, mint amit ők valaha is kívántak vagy feltételeztek. (p. 112.) Nicolson egyébként azt is kifogásolja, hogy a szakértőket találmányra helyezték el olyan bizottságokban, amelyeknek témájával nem foglalkoztak eleget; ő például balkáni specialista volt, mégis a csehszlovák határbizottságba tették: „Ez olyan téma volt, amelyhez egyáltalán nem voltam képesítve.” (p. 113., „D” melléklet.)

Nicolson a magyar szempontból fontos területi bizottságok megalakítását és működését súlyos szavakkal kritizálja. Először is ad hoc hívták életre őket - írja -, nem azért, hogy valamely általános elvi kérdést tisztázzanak, hanem hogy foglalkozzanak valamilyen pillanatnyilag felmerült kérdéssel, amikor pl. az egyik új állam memorandumot intézett a konferenciához, melyben ezt vagy azt a területet kéri. „A bizottságok fő feladata tehát nem az volt, hogy általános területrendezési javaslatokat tegyenek, hanem az, hogy véleményt mondjanak bizonyos államok partikuláris igényei felett.”

Ez a módszer szerencsétlen következményekkel járt. A román követelésekkel foglalkozó bizottság csak Erdélyre gondolt, a cseh követelésekkel foglalkozó bizottság meg csak Szlovákia déli határait koncentráta magát. Amikor ráébredtek arra, hogy ez a két teljesen elkülönített bizottság közös erővel olyan terület és lakosság veszteséggel sújtotta Magyarországot, amely összevéve valóban rendkívül súlyos, akkor már késő volt. Ha a munkát egy „Magyar Bizottságra” bízták volna, nemcsak több határ állt volna rendelkezésre a vita kapcsán adás és elvétel céljából, de nyilvánvaló lett volna, hogy a kikényszerített területátengedések több magyart helyeztek idegen uralom alá, mint amennyi összefért volna az önmegvédekezés elvével.

Igaz ugyan, írja Nicolson, hogy utolsó pillanatban egy Coördination Committee felállítását határozták el, de ekkor már nagyon nehéz volt revidálni sokheti kimerítő vita után létrejött határozatokat. Éppen ezért az utóbbi bizottság képtelen volt arra, hogy lényegesen megváltoztassa a békefeltételeket.

Végül megemlíti Nicolson azt a hibát is, hogy a területi bizottságokat megalakulásukkor nem figyelmeztették arra, hogy javaslataik véglegesek és döntőek lesznek. Emellett a komisszióknak kezdetől fogva tilos volt „politikai” javaslatokat tenniük, vagy „elvi” nézeteket hangoztatniuk.

A legyőzöttekkel szemben legkevésbé megértő francia álláspont uralmát is megállapítja Nicolson a bizottságokról szóló fejtegetések kapcsán. A franciák álláspontja az volt, hogy a bizottságok főfeladata az új államokat mindazzal ellátni, amire szükségük van, biztonsági és gazdasági szempontból. De azt nem közölte senki a bizottságokkal, hogy milyen mértékben kell ezt az érvet elfogadni. Arra nézve sem kaptak utasításokat, hogy az új államok „történeti” érvekkel alátámasztott követeléseit mennyiben kell respektálniuk. Így azután a szakértő bizottságok a legkülönbözőbb érvekkel támasztották alá határozataikat, egyszer történeti, azután nemzetiségi, aztán gazdasági szempontokkal érvelve, de minden esetben a legyőzöttek ellen döntve. „Ily módon történt, hogy kicsiny kompromisszumok, hamis elveken alapuló incidentális érvek felhalmozódásával a Wilsonizmus épülete tégláról-téglára lerontatott. Az egész folyamat itt sem annyira a rossz szándéknak, mint inkább a szándékok állandó bizonytalanságának volt a következménye.”

Nicolson megemlíti azt is, hogy a szakértő-bizottságokban dolgozó fiatal emberek érzelmileg inkább az új államok felé fordultak. Szinte mentegetődzve mondja, hogy egész idő alatt nem Németországra, Ausztriára, Magyarországra stb. gondoltak, hanem az új Szerbiára, Csehországra, Lengyelországra, mégpedig lelkesedéssel. Ez a beállítottság Seton-Watson New Europe c. folyóiratának olvasása közben alakult ki bennünk, írja. Nem a bosszú vezetett minket volt ellenségeinkkel szemben, de „anyai érzés” az új államok iránt. A párizsi konferenciát csak úgy lehet megérteni, ha ezt az érzelmi impulzust tekintetbe vesszük, teszi hozzá. (Nicolson, 33. oldal, „D” melléklet.)

Nicolson 126-131. D. m.

4. fejezet

A legyőzöttek képviselőit kizárják a tárgyalásokról

A konferencia szervezetének megváltozása (mely Wilson első távolléte alatt, februárban lett nyilvánvaló, de amelyet Wilson is helyeselt) magával hozta azt, hogy a konferencia programja is megváltozott. Mivel a vezetők s a szakértő bizottságok a részletes tanulmányozására szorították a konferenciát „értelmenlen lett volna feltételezni, hogy mindezt a munkát csupán egy prelimináris dokumentumra fogják fordítani, [...] amely csupán alapját képezne olyan további tárgyalásoknak, amelyek ismét leronthatnák a téli egész munkáját.” Egy részletes szöveg elkészítése kész helyzetet teremtett, melyet nem volt könnyű megváltoztatni. Egy olyan szöveget alkottak meg, amelynek újból való átdolgozása nem lett volna könnyű feladat.

Rendkívül meggyőzően és a többi memoárával egyezően fejti ki Harold Nicolson nézetét arról, hogy hogyan alakult - a pillanatnyi szükségletek hatása alatt - az előzetes békeszerződés szöveg véglegessé, Nicolson emellett e változás katasztrófális hatását a békémű értelmes és tartós voltát illetően igen élesen hangsúlyozza. Könyvében leszögezi, hogy Satownak igaza van, amikor megállapítja, hogy egy, a szövetségesek közötti előzetes megállapodás és pontos program nélkül egy konferenciát megkezdeni rendkívül veszélyes. És ez történt pedig éppen Párizsban. Pedig két dolgot kezdetől fogva feltétlenül tisztázni kellett volna: 1.) előzetes vagy végleges békeszerződés szövegét szerkesztenek-e, 2.) a szerződést diktálni fogják-e, vagy pedig a volt ellenségek képviselőivel való tárgyalások útján akarják-e azokat létrehozni:

A legkülönösebb az volt, hogy 10 héten át - március közepéig - ezek a kérdések Párizsban szóba sem kerültek és így „a világ uralgódnak fogalmuk sem volt arról, hogy ez a szerződés, amelyet megvitatnak, diktátum lesz-e, vagy tárgyalásra kerül?” Eredetileg azt gondolták, hogy előzetes szerződésről van szó, amelyet a győztesek állapítanak meg és kényszerítenek rá a legyőzött ellenségre. Ebben a szerződésben csupán a leszerelésre vonatkozó feltételek lettek volna lefektetve, továbbá a jövőbeni területi rendezés alapvonalai. „Minden egyéb részlet ezt követően egy „kongresszus” elé került volna, amelyen az ellenség is képviselve lévén, alkalma lett volna ellenjavaslatok megtételére.” Wilson még március 19-én sem tudta eldönteni, hogy előzetes, vagy végleges szerződést akart-e. Félt, hogy a szenátus ratifikálni fogja az előzetes szerződést, hogy azután elvethesse a későbbi, Népszövetségi Alapokmányt is magában foglaló végleges szerződést.

Közben kiderült, hogy a szerződéstervezők területi és egyéb részletkérdésekre vonatkozó javaslatok már olyan stádiumban vannak, hogy némi átdolgozással bedolgozhatók a készülő szerződéstervezetbe, amely ezzel már végleges szerződésnek is alkalmas. Nicolsonnak már most az a tézise, hogy az áttérés az előzetes béke koncepcióról a végleges békére okozta azt, hogy az ellenség képviselőit kizárták a tárgyalásokról.

Párizsban mindenki azt hitte, egyelőre csak arról van szó, hogy a szövetségesek egymás között akarnak megegyezni a békefeltételekről, és amint ezeket bemutatják a legyőzötteknek, a konferencia kongresszusa fog átalakulni, amelyen ellenséges és semleges államok is részt vesznek a tárgyalásokon. Nicolson azt állítja, hogy a volt ellenség kizárása nem történt tervszerűen, hanem úgyszólván elfeledkeztek rólok. Mindenki identifikálta a prelimináris békét a szövetségesek konferenciájával és a végleges békeszerződést az általános kongresszussal, de amilyen mértékben a szakértőbizottságok olyan javaslatokat produkáltak, amelyek alkalmasnak látszottak egy végleges dokumentumba való beillesztésre, az előzetes békeszerződés fokozatosan beleolvadt a végleges békeszerződés koncepciójába. És ahogy feladták az előzetes békekoncepciót, és helyébe a végleges békeszerződés lépett, úgy örökölte az utóbbit az előbbi a diktátum gondolatát a tárgyalással szemben. „Alig vettük észre, hogy mi is történt tulajdonképpen, amikor ez a változás végbement.” (95-99. oldal, „D” melléklet.)

Nicolson ugyanitt (88. 90. oldal) kifejti, hogy milyen katasztrófális hatással volt a béke igazságos és tartós voltára az a körülmény, hogy a békeszerződések már 1919 telén és tavaszán végleges alakot nyertek, éppen a szakértő bizottságok javaslatai alapján. Megállapítja, hogy a kisebb államok semmivel sem törődtek, csak azzal, hogy területüket és erőforrásaikat növeljék, legyőzött ellenségeik rovására. Clemenceau nem tett semmit eme sajnálatos szándékuk („regrettable intentions”) ellensúlyozására. Ha Clemenceau ragaszkodott volna ahhoz, hogy Franciaország, a csehek és a románok mérsékeljék követeléseiket elannyira, hogy azok összeegyeztethetők legyenek a wilsoni pontokkal, néhány nap alatt megbukik és helyére egy olyan államférfiú kerül, aki Franciaország akkori felfogásának jobban megfelel. Ugyanez lett volna Lloyd George, Bratianu, Kramár, vagy Pasic sorsa is, ha a wilsoni felfogást követik. A párizsi delegátusok tehát az otthoni közvélemény terrorja alatt álltak, éppen ezért lehetetlen volt számukra 1918 első hónapjaiban olyan szerződést megalkotni, amely a 14 ponttal harmonizált. Ezért már 1918 decemberében meg kellett volna állapodniuk a szövetségeseknek abban, hogy a végleges békeszerződés szövege megalkotásának idejét kitolják addig, amíg a közvélemény józanabbá válik és megengedi annak a 14 pontnak alkalmazását, melyeknek alkalmazását a szövetségesek megígérték. Mint azonnali feladat, elég lett volna előzetes békét kötni a célból, hogy a leszerelés és a blokádi megszüntetését lehetővé tegyék. (90. oldal, „D” melléklet.)

Temperley (művének VI. kötetében, az Epilogue részében 1. alatt) szintén azt állítja, hogy még március második felében is előzetes békemegkötéséről volt szó. Csak áprilisban ejtették el végleg ezt a tervet.

Tekintettel arra, hogy a békeszerződések kidolgozásának döntő stádiumában a legyőzöttek képviselőit nem hallgatták meg és hogy későbbi szereplésük rövid, jelentéktelen papíros-háborúra szorított, felmerül a kérdés, hogy egyáltalán békekonferenciának lehet-e tekinteni azokat a tanácskozásokat, amelyeknek eredményeként a Párizs környéki békeszerződések létrejöttek.

Lássuk, mit ír erről az igen óvatosan formulázó Temperley.

.... A békekonferencia eljárásmodja szokatlan volt. Valóban kétséges, hogy joga van-e arra, hogy egyáltalán konferenciának (vagy kongresszusnak) nevezzük. Konferencia vagy kongresszus rendszerint azzal jár, hogy a békét aláíró mindkét fél között szóbelileg megvitatják a békefeltételeket. Ilyen szóbeli vita soha nem ment végbe, és minden tranzakció írásban történt. Kérdéses, hogy az ilyen eljárás békés-e és biztos, hogy szokatlan. Temperley: History. Vol. VI. Epilogue, 3. „A”

melléklet). A nézetek annyira fontos kicserélése, a vitás pontok szóbeli megvilágítása feltétlenül jó hatással lett volna a szerződések megalkotására - jegyzi meg Temperley.

A békekonferenciának egy olyan mérsékelt bírálója, mint J. T. Shotwell is megállapítja, hogy az áttérés egy csupán prelimináris békéről arra a részletes dokumentumra, amelyet végül is produkáltak, kiáltott azután, hogy a volt ellenség kormányai is részt vegyenek annak kialakításában, hogy a békeszerződés egy tartós béke alapjait alkothassa." (At the Paris Peace Conference, 38. old., „E” melléklet.)

Márciusban már nyilvánvaló volt, hogy a párizsi békekonferencia nem prelimináris békeszerződést alkot meg, amelyet később egy részletesebb szerződés fog követni, hanem végleges szöveg megalkotásán dolgozik. E változás jelentőségét senki sem vette észre abban az időben. Hogy egy részletetbe menő végleges békejavaslaton a volt ellenséges delegáció meghallgatása után már aligha lehet változtatni, ez a dolog természetéből következett, de az csak később lett nyilvánvaló - írja Shotwell ugyanott.

Igen érdekes House ezredesnek a kérdésekkel kapcsolatos kritikája a konferenciáról (Paris, Conference of..., 60. p., vö. „C” melléklet).

Szerinte a fegyverszünet megkötése után rövidesen előzetes békét kellett volna kötni és végleges békeszerződést csak később. Az előzetes békeszerződésben elég lett volna leszerelésről, reparációról és a határokról dönteni. De úgy a határok vonalát, mint a reparációs összeget elasztikusan kellett volna körvonalazni. Egy gyors előzetes béke igen sok bajtól óvta volna meg Európát. Ezt a szerződést az Egyesült Államok szenátusa is ratifikálta volna, és ezzel lekötötte volna magát a később kényelmesen megszerkesztett végleges békeszerződés mellett is.

(Nota bene, itt említjük meg, hogy House a legvégzetesebb dolognak azt tartotta, hogy az Egyesült Államok nem ratifikálta a francia-amerikai biztonsági szerződést. Ennek a szerződésnek a fontosságát nem érezték át a párizsi konferencián. Pedig, ha a franciák meggyőződtek volna arról, hogy Amerika megvédi őket, úgy a határkérdésben, reparáció és leszerelés kérdésében jobban beilleszkedtek volna a világ közvéleményébe, 1919-ben. (Csak 7 évvel a konferencia után látjuk, hogy a lényeg: a Népszövetség és Franciaország biztonsága, ezektől függ a nyugati civilizáció élete. A szövetségesek súlyos háborús veszteségei elvették az államférfiak érzékét az arányok iránt." - írja House.

5. fejezet

Az etnikai elv és az önrendelkezési jog alkalmazásának kérdése

A békeszerződés legtöbb kritikusát egyetért abban, hogy a népek rendelkezési jogán és az etnikai elven Párizsban sok sérelem esett. A nemzeti elvet egyoldalúan hajtották végre, csupán a győzteseknél fogadva el azt az argumentációt, hogy az egy nemzethez tartozókat egy államban kell egyesíteni. Azt, hogy az etnikai és önrendelkezési elv megsértése bizonytalanná teszi az egész békeművet, és az egymással utalt népek között veszedelmes szakadékokat okoz, azt többnyire elismerik.

Azt a körülményt, hogy az önrendelkezési jog megsértésével a győztesek adott szavukat szegték volna meg, már nem mindegyik kritikus hangsúlyozza. A legélesebben még Keynes teszi fel a kérdést, amikor művének 42-43. oldalán részletesen ismerteti a német fegyverletét megelőző jegyzékváltást Washington és Berlin között, és ismerteti Wilson 1918. november 5-én, a német kormánynak küldött válaszejegyzékét, amelyben az elnök a vele társult kormányoktól kapott válaszok alapján közli, hogy a szövetségesek „hajlandók békét kötni a német kormánnyal az elnöknek 1918. január 8-án a Kongresszushoz intézett üzenetének feltételei, valamint a következő üzeneteknek a helyreállításra vonatkozó elvei alapján.” A szövetségesek tehát „szoklatlanul ünnepélyes és kötelező jellegű körülmények” között szerződést kötöttek Németországgal, melynek értelmében Németország letette a fegyvert, ezzel szemben a békekonferencia olyan békefeltételeket fog megalkotni, amelyeknek az elnök üzeneteihez kell alkalmazkodni. Keynes hangsúlyozza, hogy az üzenetek nagy része csak szellemről, célról, szándékról, nem pedig konkrét megoldásról szól, mégis vannak bizonyos kérdések, melyeket véglegesen megold. Keynes idézi a kongresszushoz intézett február 11-i üzenetét: „Nem lesznek annexiók, nem lesz hadisarc [...] Minden területi rendezés, melyet ez a háború szükségessé tett, az illető lakosság érdekében és annak javára fog történni, nem pedig mint egyszerű megállapodás vagy igények kompromisszuma versengő államok között.” (Még élesebben formulázta ezt Wilson július 4-i beszédében: „Minden kérdést a közvetlenül érintett nép szabad beleegyezése útján fogunk megoldani és nem valamely másik nemzet nagyobb külső befolyásra vagy uralomra irányuló érdeke alapján.”).

Keynes szerint ez a bölcs világprogram 1918. november 5-én belekerült egy ünnepélyes szerződésbe, melyet a világ összes nagyhatalmai aláírtak. De aztán belevesszük Párizs iszapjába. Szelleméről Párizsban részben nem is vettek tudomást, részben kiforgatták eredeti mivoltából.

Keynes szerint ennek a szövegnek az volt egyik fő oka, hogy a békekonferenciát Párizsba helyezték, és így a békekonferencián franciák vitték a szót. Ők a békekonferencia elején mindjárt a leghatározottabb és legtúlzottabb javaslatokkal álltak elő. A többiek is tudták, hogy ajánlatos a legszélsőbb álláspontból kiindulni. Clemenceau aztán „mérsékeltnek” mondta, mert az elfogulatlanság álcáiban elvetette minisztereinek túlzó javaslatait. Nagyon sok javaslat Párizsban azért ment keresztül a konferencián, mert az angolszások nem ismerték eléggé a vitás kérdést, vagy mert Franciaország szövetségesei nagyon is makacs kritikája kellemetlen helyzetbe hozta őket, és nem akartak mindig az ellenség pártfogóiként szerepelni. Ha Amerika és Anglia érdeke nem forgott szóban, kritikájuk erőtlen volt és ily módon nem egy határozatot fogadtak el, melyet még maguk a franciák sem vettek nagyon komolyan. Keynes ismerteti Clemenceau antiszemitizálás hatalompolitikáját és annak a nézetét, hogy Clemenceau pozíciója azért volt olyan erős, mert ő legtudatosabban és legkonzekvenszabban képviselte azt az álláspontot, hogy a hatalom politikája elkerülhetetlen, hogy nincs szükség Népszövetségre, önrendelkezési elvre, Őt csak a hatalmi egyensúly érdekelte francia szempontból.

Azt, hogy a Wilson-Clemenceau párbajban Wilson maradt alul, azt részben Wilson pszichológiai és értelmi fogyatékosságainak tulajdonítja Keynes, részben a párizsi környezet befolyásának. (28-31. lap.) Clemenceauval ellentétben Wilsonnak nem volt semmiféle összefoglaló terve. Amint elvei gyakorlati megvalósítására került sor, eszméi ködössé és homályosokká váltak. Részletjavaslati nem voltak, európai kérdésekről rosszul volt informálva, az európaiak között nehézkesen mozgott. Előzékenységgel és látszólagos engedékenységgel könnyen el lehetett mozdítani álláspontját. Meghatalmazott társai szalmababok voltak. Így az eleven Clemenceau mögött a nehézkes Wilson idővel háttérbe szorult. Túrte, hogy hétről-hétre együvé zárják, tanácsadó, támogató nélkül, két, nálánál sokkal élesebb eszű emberrel. „Túrte, hogy elernyessze ez a légkör, hogy mások terei és adatai irányítsák a vitát, és hogy mások ösvényei vezessék.” Az elnök Keynes szerint a többiekre bízta, hogy „győzzék meg őt arról, hogy a javaslatok jogosak és igazságosak. Erre megkezdődött a szofista szöveggyártás hálójának szövése, mely végül is az egész békeszerződés szövegét teleaggatta a hazugság rongyaival.” (38. oldal.) Így állt elő az a tragikomikus helyzet, hogy amikor Lloyd George az utolsó pillanatban mérsékelni akarta a feltételeket, rémülettel vette észre, hogy nem képes öt nap alatt meggyőzni az elnököt tévedéséről, melyről öt hónapon át elhittették vele, hogy ez a jog és az igazság. Ily módon az utolsó felvonásban az elnök, képviselte a makacsságot.” (41. oldal.)

Ha nem is ilyen határozott formában, Temperley is elismeri, hogy a 14 pont elfogadásával a szövetségesek kötelezettséget vállaltak, melyet Párizsban teljesíteni kellett volna. De szerinte csak Wilson állt azon az állásponton, hogy a 14 pont elfogadása ipso facto semmissé tett minden előbbi olyan titkos megállapodást, melyeket a szövetségesek egymás között a háborús célokat vonatkozólag kötöttek. A többiek nem fogadhatták el teljesen ezt az álláspontot, mert akkor azzal vádolták volna őket, hogy az írott megállapodások szentségét veszik semmibe. Az eredmény kompromisszum lett. (Temperley: History, Vol. I., Part. II., Chap. V., I. 15. pont.) Temperley szerint a 14 pont nem volt elég precíz ahhoz, hogy a békekonferenciát irányíthassa, „Általános elveket hangsúlyozott, a gyakorlati megvalósítás módjait illetően homályos volt.”

A titkos szerződések léte mindenesetre olyan mély ellentétet okozott, hogy a fődelegátusoknak önmaguk számára kellett a döntést fenntartaniuk, ami gyakorlatban azt jelentette, hogy alapvető kérdések még tisztázatlanul heverték a Négyek Tanácsa előtt, miközben a szakértő bizottságok már a részletek kidolgozásánál tartottak.

Temperley szerint a német szerződés megalkotásánál a népek önrendelkezési joga és egyes államok katonai biztonságának követelése ütköztek össze. Az eredmény minden esetben valamely kompromisszum volt. (Rajna-határ, Saar-völgy, Felső-Szilézia. Az osztrák és magyar békeszerződéseknél a népek önrendelkezési joga és a szerződés szentsége közti konfliktus merült fel. Temperley idézi Wilsont, aki azt állította, hogy valahányszor valamilyen kérdést felvet a népek önrendelkezési jogára való hivatkozással, mindig azt állítják, hogy Anglia vagy Franciaország ünnepélyesen kötelezte magát valamilyen szerződéssel ebben a kérdésben: „Hiába mondom nekik, hogy ez a szerződés ellentétben állt az igazsággal, azt felelik, hogy a szerződések megszegése okozta a legtöbb háborút.” (Temperley: History, IV. kötet, 4. fejezet, 6. oldal, 1. pont, „A” melléklet).

Temperley tapintatos formulázásával ellentétben, Nicolson élesen rávilágít arra, hogy a népek önrendelkezési jogának elsikkadása milyen nagy csalódást váltott ki az igazságos tartós békét várók lelkeiben. Ő, úgy mint Keynes, Wilson „párizsi összeomlásáról” beszél. Rámutat arra, hogy a legtöbb ember, ha napról-napra kénytelen nemet mondani kollegáinak, kisértésbe jut, hogy a kellemetlen precizitásokat kerülje, a beleegyezést vegyítse obstrukcióval, és hogy az ellentmondást elhalassza, addigra, amikor ismét engedhet valamit. Wilson majdnem mindent helytelenített, amit kollegái javasoltak. Ők viszont teljesen tisztában voltak vele, hogy ez számára milyen fájdalmas, és kihasználta ezt a szituációt. Wilson nem volt igazán harcos ember. Nicolson két olyan problémát emel ki, amelyeket illetően Wilson az engedékenysége ösvényére szorították: az egyik a titkos szerződések problémája volt, a másik a kisebb államok kérdése „kiknek képviselőit saját otthoni szovinizta közvéleménye, a hangos intranszigiencia attitűdjének felvételével szorította.” Wilson jelenléte a konferencián és Párizsban, mint a konferenciahelynek kiválasztása ilyen körülmények között szerencsétlen dolog volt. (68-69. oldal.) Idézi Charles Seymour és Keynes kijelentéseit arról, hogy Párizsban mindenki, aki mérsékelni igyekezett, németbartság vádjára alá került. A bombasokkos francia fővárosban nem lehetett tiszta fejű tárgyalni. (76-77. oldal.)

Az eredmény Nicolson szerint morális összeomlás volt. A delegátusok egy része, mint a wilsoni elvek híve érkezett, és mint renegát távozott. „Azzal az elhatározással érkezünk, hogy egy igazságos és bölcs békét kell megvitatni, és amikor elutazunk, tudatában voltunk annak, hogy az ellenségeinkre kényszerített

békeszerződések nem voltak sem bölcsek, sem igazságosak." (286. oldal) Nicolson könyvében egyébként kísérletet tesz arra is, hogy történetileg is megindokolja a béketárgyalásoknak ezt az eredményét.

Európa - írja Nicolson - egy egészen más civilizáció produktuma, mint Amerika. Európa megváltoztathatatlan adottságokat örökölt, és hosszabb gyakorlati tapasztalatok felett rendelkezik. Európa évszázados konfliktusok során megtanulta azt, hogy a háborús törekvések leghatásosabb ellenszere az erők egyensúlya.

Európa államfőiről talán lemondtak volna régi bizottságukról, egy tágabb értelemben vett biztonságért, amely Wilson népszövetségi elveire támaszkodott. De nem bíztak abban, hogy Amerika annyira önzetlen lesz, hogy a wilsonizmus győzelmét állandóan garantálni fogja Európában. Nem bíztak Amerika idealizmusában, és jobban bíztak saját régi szisztémájukban. Ezért csak vonakodva tettek engedményeket a wilsoni elgondolásnak, és még ezeket az engedményeket is abban a tudatban tették, hogy az Egyesült Államok tevékenyen részt fognak venni a békeszerződések fenntartásának munkájában. Franciaországot azzal sikerült lebeszélni az önálló rajnai állam megalakításáról, hogy az Egyesült Államok győzelem garanciáját helyezték számára kilitábsba. A reparációs megállapodás sikere is attól függött, hogy jelen van-e az amerikai megbízott, Európa főhitelezőjének kiküldöttje, a jövótételi bizottságban. Maga Wilson úgy alakította ki a békeszerződések, hogy Amerika együttműködése elkerülhetetlen legyen. Ilyen körülmények között, az amerikai szenátus elutasító határozata és Amerika izolációba vonulása döntő csapást mért arra a kompromisszumos megoldásra, amelyet Párizsban létrehoztak. Wilson nem is élte túl igyekezeteinek ezt a teljes fiaskóját. (206-207. oldal.)

Párizsban a kompromisszum érdekében Wilsonnak engednie kellett, és Nicolson kiemeli (203. old.), hogy Wilson megengedte Ausztria és Magyarország határainak oly megvonását, amely nyilvánvaló megsértése volt az ő elveinek.

Wilson végeredményben azért egyezett bele ezekben az igazságtalanságokba, mert ezzel megmenteni vélte az akcióképes Népszövetséget, és meg volt győződve arról, hogy a népszövetségi alkotmány általános elfogadtatásával megnyílik az út ezeknek a bajoknak a jövótételére. Azt hitte, hogy minden meg fog oldódni a Népszövetség útján. A 14. pont helyett egyre inkább a Népszövetség lett hitének alapköve, ami újabb szimptomája Wilson belső bizonytalanságának. (Nicolson 203-204. old.)

Itt szeretnénk kitérni arra, hogy a Magyarország és a szövetségesek között megkötött fegyverszüneti szerződés határozmányainak megszegését - amely világosan mutatta, hogy a szövetségeseknek fogják alkalmazni az önrendelkezési jogot és az etnikai elvet Magyarország esetében - hogyan kommentálták azok, akik komolyan vették a wilsoni ígéreket.

Míg a legtöbb általunk idézett tekintély egyetért abban, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak a wilsoni elveknek megfelelő béke megkötésére tettek ígéretet, Ausztriát és Magyarországot illetően eléggé vitás, hogy történt-e ilyen ígéret. Tény, hogy az osztrák-magyar külügyminiszter által 1918. október 4-én az Egyesült Államokhoz intézett jegyzék szerint Ausztria-Magyarország Wilson kibővített 14 pontja alapján hajlandó béketárgyalásokba kezdeni. Wilson október 19-i válaszában azonban kijelentette, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiára vonatkozó 10. pont, amely szerint „Ausztria-Magyarország népeinek alkalmat kell nyújtani autonóm fejlődésre”, nem alkalmas tárgyalási alap már, mert az Egyesült Államok elismerték a Csehszlovák Nemzeti Bizottságot, mint de facto hadviselő kormányt a szövetségesek oldalán, és elismerték a jugoszlávok nemzeti aspirációinak igazságosságát is. Közben ugyanis az történt, hogy október 15-én a zágrábi Délszláv Bizottság deklarálta Horvátország függetlenségét, 18-án pedig Washingtonban deklarálták Csehszlovákia függetlenségét. A prágai Nemzeti Tanács viszont 20-án nyilvánította ki ugyanezt. Ausztria-Magyarország federalizálásáról tehát nem lehetett többé szó.

Ebben a szituációban vette át a Monarchia külügyminiszteri posztját Andrássy Gyula és jegyzékét intézett Wilsonhoz és Lansinghez, kijelentvén, hogy azonnali fegyverszüneti tárgyalásokra hajlandó. Ez a két jegyzék október 29-én és 30-án érkezett Washingtonba, október 31-én a szövetségesek megállapodtak a fegyverszüneti feltételekben, és köztölték ezeket Diaz tábornok, olasz főparancsnokkal, meghatalmazván őt, hogy a feltételek alapján kössön fegyverszünetet Ausztria-Magyarországgal. A fegyverszünetet november 3-án Páduában írták alá az osztrák-magyar hadsereg főparancsnokának megbízottjai, de ennek érvényességét a független Magyarország kormánya már nem fogadta el. Novemberben Ausztria-Magyarország de facto már nem létezett.

A magyar kormány november 13-án Belgrádban írta alá a végleges fegyverszünet-szerződést a szövetségesekkel, melynek értelmében magyar csapatokat a Maros-Szabadka-Pécs vonalra kell visszavonni. Megkezdődött a határ menti területek megszállása román és szerb, majd cseh részről. De a kiűrt magyar területek polgári közigazgatása magyar kézben kellett volna, hogy maradjon a fegyverszüneti szerződés értelmében. (Nota bene: már a páduai fegyverszünet 1/4. pontja is lehetővé tette, hogy a szövetségesek csapatai Ausztria-Magyarország bármely stratégiailag fontos pontját megszállják. Francis Deák : Hungary at the Paris Peace Conference , p. 359., vö. „F” melléklet.)

Így, bár nehéz lenne kimutatni precíz jogi érvekkel, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak kötelezettséget vállaltak arra, hogy Ausztriával és Magyarországgal az önrendelkezési jog alkalmazásával kötnék békét, mégis több angol és amerikai tekintélyt lehet idézni arra vonatkozólag, hogy ha nem is szigorúan véve jogilag, de politikai szempontból ilyen kötelezettség fennállt. Hiszen a szövetségesek nevében Wilson ismételtlen leszógezte magát az annexió és kontribúció nélküli békekötés és az önrendelkezési jog mellett. Igaz, hogy ezekkel a világ nyilvánossága előtt tett ígéretekkel szemben álltak azok az ígéretek, amelyeket a szövetségesek azoknak az államoknak tettek a titkos szerződésekben, amelyeket rá akartak venni a központi hatalmak elleni háborúban való részvételre, továbbá azokkal az ígéretekkel, melyeket a francia, angol és olasz kormányfők a békekonferencia előtti hónapokban tettek a választók és a parlamentek előtt a legyőzöttek megbüntetéséről, a nemzeti aspirációk kielégítéséről, katonai biztonságról, kártérítésről stb.

Nem vitás viszont az, hogy a belgrádi fegyverszüneti szerződést a demarkációs vonal ismételt beljebb tolásával flagránsan megsértették. Rendkívül fontosak és érdekesek ezzel kapcsolatban Tasker Bliss tábornoknak, az Egyesült Államok békedelegációja katonai tagjának, Wilsonhoz 1919. márciusában intézett memoranduma, amelyben elítélve a Legfelsőbb Haditanács 1919. február 26-án létrejött határozatát a román-magyar demarkációs vonal még mélyebben Magyarország belsejébe való tolasáról, kijelenti, hogy a Legfelsőbb Haditanácsnak ez a határozata politikai hiba volt, melyet „az Egyesült Államok népe előtt erkölcsileg nem lehet igazolni...”. Az Egyesült Államok kormányának vissza kellene vonatni a február 26-i határozatot, figyelmeztetni a Magyarországgal határos területek katonai parancsnokságait arra, hogy semmi olyan akcióba ne kezdjenek a magyar néppel vagy területtel kapcsolatban, amelyre a fegyverszüneti feltételek nyilvánvalóan vonatkoznak, közben a Legfelsőbb Tanács tegyen meg minden kísérletet arra nézve, hogy a magyar néppel ismét megkezdje a kommunikációt és biztosítsa a magyar népet arról, hogy a Társult Hatalmak szándéka az, hogy Magyarországgal Wilson elnök 1918. január 8-i üzenetében és az azt követő üzenetekben foglalt deklaráció alapján szándékoznak békét kötni.” (Vesd össze Deák, 60. old.)

Bliss tábornok nyilván azon a véleményen volt, hogy a demarkációs vonal túltolása az etnikai határon nemcsak a fegyverszüneti szerződésnek, hanem az elnök ígéretének megszegését jelenti. Az új demarkációs vonalat igazságtalannak nevezi és kiemeli, hogy ennek a vonalnak az elismerését a magyarok úgy fogták fel, hogy a szövetségesek Legfelsőbb Tanácsa elismerte a románokkal 1916-ban kötött titkos szerződést. A jelenlegi helyzet Magyarországon (Károlyi-kormányának visszalépése után) a Legfelsőbb Tanács határozatának egyenes következménye és ezt kellene Bliss szerint sürgősen jövótételi.

Az etnikai elv tekintetbevétele érdekében egy hónappal később egy másik lépés is történt a hivatalos szövetséges személyiség részéről. Smuts tábornok, az angol delegáció tagja, április 9-én jelentést szerkesztett Masaryk elnökkel való beszélgetéséről, amely jelentés a Külügyminiszterek Tanácsának május 3-i ülésén került megvitatásra. Ebben a jelentésben Smuts állást foglal amellett, hogy a csehszlovák-magyar határ az etnikai elvnek megfelelően vonják meg. (Vö. alább 9. fejezetet és Hunter-Miller : My Diary at the Conference of Paris, „G” melléklet, XVI., 220. ld. Közölve Deáknál is: 431. old.)

Smuts tábornok különben is azok közé a békedelegátusok közé tartozott, akik komolyan vették az önrendelkezési jogot és az etnikai elvet, és többször figyelmeztették a békekonferencia vezetőit ígéreteik betartásának fontosságára. Smuts teljesen kötelezőnek tekintette az amerikai elnök és a német kormány közti jegyzékváltás alapján létrejött megállapodást arról, hogy a békefeltételeknek alkalmazkodniuk kell a wilsoni elvekhez. Wilson elnökhez 1919. május 30-án intézett levelében megállapítja, hogy az ő nézete szerint a szövetségesek ünnepélyes kötelezettségvállalással fogadták meg, hogy „wilsoni békét kötünk az Ön 14 pontjának és az 1917-ben hirdetett elveknek megfelelően.” A wilsoni elveknek szellemével ellenkező rendelkezés voltaképp valóságos szerződésesség, írja Wilsonnak. Borzalmas csalódás volna, ha a népek azt hihetnék, hogy nem kötöttünk wilsoni békét”, teszi hozzá, „és ez a béke talán nagyobb szerencsétlenség lesz a világra nézve, mint volt maga a háború.”

Tasker Bliss és Smuts ez írásából világosan látszik, hogy a wilsoni elveknek, tehát az önrendelkezés jogának, semmibevétele nemcsak a párizsi békekonferenciát utólagosan kritizáló írók és politikusok elméleti problémája, hanem magán a konferencián is elsőrangú fontosságú kérdés volt.

Hogy a magyar kormány és közvélemény mennyire abban a felfogásban élt a Károlyi-rezsim idején, hogy a wilsoni elvek alapján igazságos békét kaphat és hogy a szomszédos államok csapatainak benyomulása, valamint az ottani viszonyok erőszakos megváltoztatásában a fegyverszüneti szerződés flagráns megsértését látja, az világosan kitűnik A. C. Coolidge jelentéseiből is. Coolidge professzor tagja volt az amerikai békedelegációnak és 1919. januárjában érkezett Budapestre, hogy tanulmányozza a helyzetet. Első jelentését Hunter-Miller IV. kötetében is megtalálni a 6. oldalon, a többi Deák kéziratból idézi. (Vö. 15-16. oldal, „F” melléklet.)

A többi idézett ellentétben, Temperley különbségeket lát a wilsoni elveknek a német szerződésben való alkalmazásának és az osztrák, magyar, bolgár szerződésekben való alkalmazásának mikéntje között. Szerinte jogos a német békeszerződéssel kapcsolatosan azt kérdezni, hogy megfelel-e a wilsoni elveknek, avagy nem. A fegyverszünet előtti német-amerikai jegyzékváltás ugyanis Temperley is kötelező szerződésnek tekinti ebből a szempontból. Az osztrák, magyar és bolgár szerződések jogosságát ilyen egyszerű kérdéssel nem lehet megállapítani Temperley szerint. Wilson ugyan kötötték elvei, de ezek sokkal nehezebben alkalmazhatók Ausztria, Magyarország és Bulgária esetében, és sokkal kevésbé precízen voltak formulázva a wilsoni megfigyelatkozásoknak ezekre az államokra vonatkozó részében. A titkos szerződések, a néprajzi és gazdasági problémák komplex volta olyan nagy akadályokat állítottak ebben a három esetben az

önrendelkezési és nemzeti elvek alkalmazása elé, amelyek a német szerződés esetében nem álltak fenn. Ez magyarázza meg Temperley szerint azt, hogy a szövetségesek a német delegáció minden olyan ellenvetésére válaszoltak, amely etnikai kérdésekről szólt, viszont Magyarország és Bulgária esetében a szövetségesek még csak megvitálni sem voltak hajlandók az ilyen kérdéseket. („Sokkal könnyebb a német, mint a másik három.” - Baker: Wilson, 247. oldal.) Szerződéses területi rendelkezéseit összegegyeztetni a 14. ponttal, és a többi elvekkel... (Temperley: History. IV. Volumes., 439. oldal.)

Temperley eme fejtegetésének az a célja, hogy visszautasítsa az osztrák, magyar és bulgár szerződések igazságtalan volta elleni vádat. Ezért hangsúlyozza, hogy az önrendelkezési és etnikai elvet nem kellett és nem lehetett oly precízen alkalmazni ezeknél az államoknál, mint Németország esetében. Ezeket az elveket ugyanis kétségtelenül súlyosabban sértik a magyar békeszerződés határozmányai, mint a németé.

Temperley könyvének 4. kötetében külön passzust szentel annak a kérdésnek, hogy miért nem alkalmazták számos esetben, ott ahol eltértek az etnikai elvtől, népszavazásokat, hogy így megállapíthassák a népakaratot. Szerinte az önrendelkezési jog és az etnikai elv alkalmazásától azért kellett eltérni, mert tekintetbe vették a szabad közlekedés fontosságát és gazdasági szükségességeket. Temperley szerint a 14. pont és a többi wilsoni nyilatkozat egyébként maga is ellentéteket foglal magában, így Wilson is elismerte, hogy azzal, hogy Danzigot Lengyelországnak szánta, megsértette az önrendelkezési jogot, de „itt két egymással ellenkező elv ütközött össze,” mondotta Wilson.

A másik oka annak, hogy pl. a rutének és magyarok millióinak idegen uralom alá való helyezésekor miért nem kérdezték meg őket népszavazás útján, hogy melyik uralmat választják, Temperley szerint az volt, hogy a népszavazások megszerzése elé megoldhatatlan nehézségek tornyosultak. Szövetséges csapatokat igen nagy mértékben kellett volna igénybe venni, és az egész népszavazás keresztülvihetetlen lett volna, amikor Magyarországon Tanácsköztársaság volt. Ezért, írja Temperley, a három Közép-Európát és Balkánt újárendező szerződésben (Saint-Germain, Trianon és Neuilly) csupán két olyan helyen - Teschenben és Klagenfurt környékén - rendeltek el népszavazást, ahol technikailag könnyen végre lehetett hajtani azokat. Ezt a jövő történésze ne felejtse, mondja Temperley és hozzáteszi.

„Ha a német békeszerződés nem rendelte volna el, hogy szövetséges csapatok vegyenek részt a sziléziai, schleswigi és kelet-poroszországi népszavazásokon, akkor Magyarország is megkaphatta volna a népszavazásokat az Alföldön.” (Temperley: History. IV. kötet. IV. 7. old.)

Második rész

A magyar kérdés a párizsi békekonferencia előtt
Érvek és ellenérvék a magyar határok megállapításánál

6. fejezet

Amerikai javaslat a magyar határok rendezéséről

Ma már több dokumentum van a kezünkben, amelyekből bizonyítható, hogy már a béketárgyalások idején mértékadó amerikai, angol és francia helyen is kialakult olyan felfogás, amely szerint Magyarország határait az etnikai elvnek megfelelő módon kellene megvonni.

Itt közöljük a legrégebben felmerült ilyen tervezetet, és pedig az amerikai békedelegáció szakértő bizottságának határjavaslatát. (Később az angolszász békedelegációnak Lloyd George memorandumaiból és memoárjaiból kiderülő agglói fogjuk ismertetni, a trianoni határmeghúzással kapcsolatban, és végül ismertetjük azokat a tárgyalásokat is, amelyek közvetlenül a magyar békeszerződés aláírása előtt folytak egyes magyar személyiségek és a francia külügyminisztérium akkori főtitkára között, és amelyek során szintén kialakult egy már-már hivatalosnak tekinthető francia álláspont a magyar határoknak újabb meghúzása tekintetében.)

Hunter-Miller My Diary at the conference of Paris c. művének IV. kötetében De. 246. jelzéssel. (209. oldaltól) közli az amerikai javaslatokat. Ugyanezeket Francis Deák Hungary at the Paris peaceconference c. művében ismertet a 27-től a 29. oldalakig és könyvének térképmellékletén megvonja az amerikai javaslat alapján a magyar határokat. Hunter-Miller viszont a IV. kötetében közli az eredeti térképeket is.

Outline of a Tentative Report and Recommendations a címe ennek a dokumentumnak, amelyet az amerikai békedelegáció Intelligence Section-ja, szóval szakértő csoportja dolgozott ki. Ezek a javaslatok úgy jöttek létre, hogy az egyes osztályok memorandumokat adtak be az egyes kérdésekről és ezeket rövid dokumentációval el nem látott javaslatokká alakították át. Az osztályvezetők felülvizsgálták a javaslatokat és azután egy The Black Book néven ismert kötetben egyesítették őket. Nemcsak az amerikai delegátusok, de kérelem esetén a többi államok delegátusai is kaptak példányokat ebből. A javaslat így jött létre egy évvel a fegyverszünet előtt, már régebben megindult munkálatok eredményeképp. E javaslatok éppen ezért alapos tanulmányoknak voltak eredményei, írja Deák könyvének 27. oldalán.

A Magyarországra vonatkozó javaslatokat szétosztották a Document 246. következő fejezeteiben: 12. Csehszlovákia. (Hunter-Miller, 230. old.) 13. Romania, (Hunter-Miller, 234. old.) 14. Jugoszlavia. (Hunter-Miller, 235. old.) 16. Austria (Hunter-Miller, 243. old.) 17. Hungary (Hunter-Miller, 245-246. old.). Vö. 8. sz. és 10. sz. térképeket. (Hunter-Miller, 232., illetve 234. old. szemben) valamint a 11. és 16. sz. térképet a 238. old. mellett.)

Az amerikai javaslatok által javasolt határ lényegesen több magyarlakta területet hagy meg Magyarországnak, mint a trianoni határ. A fennmaradó, Magyarországtól elszakított magyarlakta területek tekintetében a javaslat elég tiszta képet ad, és igyekszik indokolni ezt az eltérést. Deák, aki 1942-ben írt könyvében az amerikai javaslatot, mint magyar szempontból nem túl előnyöst tünteti fel, elismeri, hogy az amerikai érvelés a legtöbb esetben az etnikai elvből indul ki és nem a gazdaságiból. Az amerikai békedelegáció több tagja közölte Deákkal, hogy a magyar érdekeket a javaslatok megalkotásánál alaposan megvizsgálták, és komoly kísérletet tettek arra, hogy kizárják az idegen ajkú lakosság átcsatolását. A feladat igen nehéz volt és a körülmények között talán elkerülhetetlen volt, hogy a megoldás a nem magyar félnek kedvezett, mondja Deák (29. old.). Ugyanakkor azonban Deák elmulasztott rámutatni arra, hogy mennyivel kedvezőbb a magyar határ megvonása az amerikai javaslat szerint, mint a később, nyilván francia nyomás alatt Párizsban létrejött határ. Ma feltétlenül nagy jelentősége van annak, hogy ez a hivatalos amerikai javaslat ismeretessé vált.

A magyar-csehszlovák határ az amerikai javaslatok szerint több helyen északabba fektült volna a későbbi trianoni határnál, úgyhogy többek között, a Csalóköz is magyar maradt volna. A másik lényeges eltérés Rimaszombatól délnyugatra, délre és keletre lett volna Magyarország javára, valamint Kassától délre és délkeletre. Az amerikai szakértők elismerik, hogy még az általuk javasolt határ esetén is több mint 500 000 magyar maradna csehszlovák uralom alatt, de azért kellett így dönteni, írták, mert egy tengertől elzárt állam szempontjából nagy jelentősége van, mint kereskedelmi útnak, a Dunának. Azon kívül ha mindenütt az etnikai vonalakat követnék, ez derékszögben metszené a Duna legfontosabb északi mellékfolyamait és „komolyan megzavarná a lakosság gazdasági viszonyait”. (Document, 246., H. H. 231. old.)

„Ruténiát” illetően az amerikaiak azt az alternatív javaslatot tették, hogy vagy legyen Ruténia önálló állam, vagy csatolassák Csehszlovákiához. Ennek az államnak déli határát lényegesen délebbre húzták meg, Románia rovására, mint később a trianoni szerződés. (Hunter-Miller)

A magyar-román határt úgy vonták meg az amerikaiak, hogy Szatmárnémeti, Nagykároly, Nagyvárad és Arad magyar marad. Igaz, hogy a határ úgyszólván közvetlenül ezeknek a városoknak a keleti szélét futja végig, de azért mégis érthetetlen, hogy Deák szerint a javasolt határ lényegileg ugyanaz volt, mint az, amelyet később a békeszerződés javasolt, bár valamivel kedvezőbb volt Magyarország szempontjából, mint a trianoni határ.” (Deák, 28. old.)

A tulajdonképpeni Erdély teljes területének Romániához való csatolását javasolja az amerikai tervezet, de ajánlja, hogy a székelyek kisebbségi jogait biztosítsák. (Hunter-Miller, 234.) A román-magyar határt, amely Erdély határaitól északra és nyugatra húzódná, óvatosan kell meghúzni, oly módon, hogy mind a magyar, mind a román lakosság gazdasági érdekei szemmel tartassanak. „Románia nyugati határa, mint az a 10. térképen látszik, úgy van meghúzva a szorosan vett Magyarországon, (tehát Erdélyen kívül), hogy a lakosság régebbi gazdasági kapcsolatait a lehető legkisebb módon zavarja meg.” (Hunter-Miller Document 246., 234. old.) Ez a passzus rendkívül fontos, mert hiszen a Szatmárnémeti-Nagyvárad vonal Romániához való csatolását állandóan mint „gazdasági és közlekedési szükségességet” indokolták meg Párizsban és később is.

Az amerikai javaslat szerint a Bánátnak kb. kétharmada csatolható volna Romániához.

Lényeges eltérést mutat a trianoni határtól az amerikai javaslat Jugoszláviában. Ezt Deák is elismeri. Zenta, Topolya, Magyarbanizsa és Szabadka magyar szuverenitás alatt maradt volna. (Deák, 29. old.) Végül Burgenlandot illetően, az amerikaiak azt javasolják, hogy ne változtassák meg a történelmi magyar-osztrák határt, mert a határ megváltoztatása oly módon, hogy a Nyugat-Magyarországon lakó németek Ausztriához kerüljenek, hosszú ideje kialakult intézményeket zavarja meg. Mindez mindaddig indokolatlan, amíg nem derül ki világosan, hogy az érintett lakosoknak mi az őszinte kívánsága. (Hunter-Miller, 51. 243. old.)

Mindeme határvonalakat az amerikai javaslat a Magyarországgal szomszédos államokkal foglalkozó részekben ismertet, és utolsónak ismertet a magyar szempontból az általa javasolt változtatásokat összesítve. A Hungary c. 17. fejezetben a szakértők azt állítják, hogy kivéve a csehszlovák határt és Erdélyt, sehol sem kerülne a kompakt magyar tömegek idegen politikai uralom alá, az amerikai javaslatok szerint. Ahol ez mégis megtörténik, az azért van így, mert földrajzilag el vannak különülve a magyarság központi tömegétől, vagy pedig azért, hogy kielégítsék a szomszédos államok vitális gazdasági szükségleteit. Deák kifogásolja, hogy az amerikai jelentés Magyarország vitális gazdasági szükségleteit, úgy látszik, nem vette tekintetbe. Nem említi azonban a számunkra ma rendkívül fontos következő passzust: „Magyarország területének további csökkentése a cseh és román követelés alapján rendkívüli módon nem kívánatosnak látszik.” „Seems eminently undesirable”. (Hunter-Miller, 245. old., vö. uo. 16. sz. térkép.)

Végül a jelentés javasolja, hogy az új Magyarország lakossága számára kereskedelmi szabad út biztosíttassék Trieszt és Fiume kikötők, valamint a dunai hajózás szabaddá tétele útján. (Hunter-Miller, 246. old.)

Deák megállapítja, hogy az amerikai javaslatban stratégiai szempontok nem érvényesültek. (29. old.)

Hogy az amerikai javaslat ellenére mégis miért mentek tovább Párizsban a szakértő bizottságok, valamint a fődelegátusok a cseh, román és jugoszláv követelések elfogadásának terén, azt lejjebb igyekeznünk bemutatni a bizottságok munkájának ismertetésével kapcsolatban. Az amerikai béke delegáció gyöngye pozícióját Wilson vezetése mellett a beszámoló többi részei is eléggé illusztrálják. De nem szabad elfelejtenünk arról sem, hogy a béketárgyalások végső szakaszában, amikor a magyar béke delegáció már Párizsban volt, és megtette ellenjavaslatait, amikor utolsó alkalom lett volna a békefeltételek korrigálására az etnikai elv alapján, akkor az amerikai béke delegáció nem volt már Párizsban.

7. fejezet

A csehszlovák, román és jugoszláv követelések a békekonferencia előtt

A Legfelsőbb Tanács [az] 1919. januári gyűlésen foglalkozott először magyar területi kérdésekkel, ti. a Bánátra vonatkozó román és jugoszláv követelésekkel. (Hunter-Miller: Diary. XIV. 138-., vö. Deák, p. 368. és 30-34.) Ekkor még a teljes Tíz Tanács ülésezett. Bratianu, aki Misuval együtt képviselte itt Romániát, az egész Bánátot követelte, az 1916. évi titkos szerződés szerint. Vesnic, aki Pasic-csal és Trumbic-csal együtt Jugoszláviát képviselte, a Bánátnak csak arra a részére tartott igényt, amelyben szerinte a szerbek alkották a többséget. Trumbic kijelentette, hogy szükségesnek tartja, hogy megállapítsák a Bánát lakosságának kívánásait „mert a jövő béke érdekében biztosítani kell a lakosság megelégedését.” Elismerte, hogy követelése nem csupán az etnikai elven alapulnak, hanem a „népkaraton” is. Szerbia szerinte hajlandó népszavazásba beleegyezni. (Deák, 31. old.) Bratianu erre bejelentette, hogy nem egyezik bele a terület kettévágásába, és megfontolási időt kér arra az esetre, ha szövetségesek ragaszkodnának a népszavazáshoz.

A február 1-jei ülésen Bratianu kijelentette, hogy a románoknak nincsenek „imperialista jellegű” követeléseik, és hogy „követelése a román nép nemzeti aspirációinak manifesztációi csupán és annak a vágyaknak a kifejezése, hogy a románokat ismét egyesítsék azon az etnikai területen, amelyet a történelem jelölt ki számukra.” Egy térkép nyomán el is magyarázta, hogy „e jól körülírt földrajzi területen alakult ki a román nép és évszázadok óta politikai egyesülésre törekszik.” A románok 55, a magyarok 23%-át teszik ki a lakosságnak a követelt területen magyar statisztika szerint - mondotta. A magyarok többnyire tisztviselők és katonák, akik uralkodó osztályt alkotnak a román lakosság körében. Debrecen vidékét azért nem követeli Románia, mert bár vannak ott is román falvak, mégis fenn akarja tartani követeléseinek etnikai jellegét. „Fenti adatok Bratianu szerint a Kárpátok és a Tisza közti teljes területre vonatkoznak, a korrigált adatok szerint e területen 72% román és 15% magyar lakik. Lloyd George megkérdezte Bratianut, hogy Románia azt akarja-e, hogy a hatalmak mondják ki a különböző területek annexióját, vagy pedig csak annak kijelentését, hogy ezeken a különböző területeken szabályosan létrejövő képviselő testületek („regularly constuted assemblies”) joga lesz az egyesülést kimondani. Erre Bratianu kijelentette, hogy az egyesülés már létrejött, az általa felsorolt területek már három minisztert is küldtek a román kormányba.

Lloyd George erre azt felelte, hogy tudomása szerint egyes kisebbségek nem vettek részt a választásokon. Fontos, hogy a határozatot olyan gyűlekezetek mondják ki, amelyek az egész lakosságot képviselik. Erre Bratianu azt mondta, hogy ezeket a területeket vissza kell adni Romániának - ezt a kérdést a háború döntötte el. Nem lehet a legyőzöttektől kívánni, hogy önként egyesüljenek egy olyan országgal, amelyet ezer éven át el akartak nyomni. Lloyd George elismerte, hogy a kisebbségnek kell döntenie, de az elnyomásnak nem szabad folytatódnia a kisebbségekkel szemben sem. Ezt Bratianu elismerte és közölte, hogy az egyesülési okmány értelmében Erdély minden nemzetisége politikai és vallásszabadságot kap. Ezután sürgette az egyesülés elismerését. „Máris túl sok késlekedés volt. Román többségű, de még meg nem szállt területeken bolsevista agitációt szerveztek, ez sztrájkokhoz vezetett. E bizonytalanságnak véget kell vetni és meg kell hatalmazni Romániát, hogy azonnal megszállhassa ezeket a területeket. Különben vérontás lesz. Szükség van a szövetségesek erkölcsi támogatására ahhoz, hogy Románia továbbra is Európa gyűlekező központja maradjon a bolsevizmus ellen. Ez ellen a ragályos betegség ellen harcolni kell. Románia azt kéri, hogy tegyék neki lehetővé ezt a harcot Európa és a világ civilizációja érdekében. A Bánátot szállják meg a szövetségesek a szerb csapatok helyett, akik erőszakoskodnak a lakossággal.”

Ezután Lloyd George a románok távollétében azt a javaslatot tette, hogy az öt állam szakértői tegyenek lehetőleg egyhangú javaslatot ezekről, az egy beszélgetés kapcsán nehezen eldönthető határkérdésekről. Ha nem is egyeznek meg minden kérdésben a szakértők, tisztázhatják a helyzetet és eltérő szakértő vélemények esetén a nagyhatalmak a Legfelsőbb Tanácsban megvitathatják az ügyet. A szövetségesek pártatlanok a román követelések ügyében. Éppen ezért szakértők előzetes vizsgálata igen hasznos volna. Ez persze nem lenne állandó megoldási mód, és nem lenne precedens minden kérdés megoldására, de ebben az esetben a döntés megtalálása érdekében helyes volna, ha a szakértők első fokon megvizsgálják, és a nagyhatalmak alkalmazmán eldöntendők a kérdést.

Lloyd George javaslatára ezután a Tíz Bizottság felhatározta, hogy a négy európai nagyhatalom két-két kiküldöttje szakértő bizottságot fog alakítani a román területi követelések megvizsgálására. A bizottság feladata a legszűkebb határok közé szorítani az eldöntendő kérdéseket és javaslatokat tenni igazságos rendezésre. („Just settlement.”) A határozat szerint: „The Committee is authorised to consult the representatives of the peoples concerned.”

Wilson ekkor megjegyezte, hogy nézete szerint tisztán politikai kérdéseket ne vizsgáljanak meg a szakértők, hanem csupán területi és nemzetiségi aspektusokat. Balfour közbevetette, hogy stratégiai kérdéseket azért megvizsgálhatnának a szakértők. Orlando az 1916-os szerződés érvényességét tette szóvá. Clemenceau erre azt felelte, hogy a nagyhatalmak összes képviselőinek határozata alapján Románia részt vehet ugyan a béketárgyaláson, de az 1916-os román szerződésnek nem minden pontja válik ismét érvényessé ennek a képviselőnek az engedélyezése folytán, hiszen Románia megszegte ezt a szerződést, amikor kilépett a háborúból. Lloyd George megjegyezte, hogy Románia ma többet követel, mint amennyi a szerződés szerint jár neki.

Orlando végül leszögezte azt, hogy helyzetét megkönnyíti az a körülmény, hogy a szakértő bizottság kiküldése nem alkot precedenst. A politikai kérdések megoldása a nagyhatalmak képviselőinek feladata. Kérdés az, hogy milyen specialisták kiküldéséről van szó, földrajzi, történelmi, stratégiai vagy etnográfiai szakértőkről? Nem érthet mindenki mindenhez s ezért kérdéses, hogy a kiküldött szakértők javaslatai hozzájárulnak-e a probléma végső megoldásához. Ha a szakértők a helyszínen hallgatják meg az érdekelteket, akkor a szakértő bizottságok alakítása nem gyorsítja az eljárást. Ezután Sonnino megjegyezte, hogy a kisebbségeknek (magyarok, ukránok és bolsevisták) nincsenek képviselői Párizsban.

Wilson erre kijelentette, hogy talán helyes lenne, ha elhagyják a határozatnak azt a pontját, mely szerint az érintett népek képviselőit meg lehet hallgatni. Az Egyesült Államok szakértői a háborúba lépés óta állandóan tanulmányozzák a kérdéseket. Románia és Szerbia delegátusai, akik különféle igényekkel lépnek fel, tulajdonképpen ügyvédek, akik a tényeket nem ugyanazon a módon mutatják be, és így valami mindig homályban marad. Wilson ehhez hozzáfűzte, hogy ő elsősorban világosan kíván látni és reméli, hogy a szakértők jelentése elő fogja segíteni ezt. Végeredményben helyesnek tartja, hogy az amerikai szakértők munkáját francia, angol és olasz szakértők egészítsék ki.

Orlando ezek után elfogadta a bizottság kiküldésére vonatkozó határozatot, azzal a kikötéssel, hogy ez nem alkot precedenst.

A határozatot követő vitából az derül ki, hogy a legyőzöttek és egyéb, Párizsban nem képviselt kisebbségek képviselőinek meghallgatása ott nem történetelt meg, helyszíni kiszállásról nem lehetett szó, mert hiszen a bizottságokat nem azért küldötték ki, hogy az eljárást meghosszabbítsák, hanem, hogy megrövidítsék és annak ellenére, hogy Wilson aggályosnak tartotta azt, hogy a Párizsban képviselt kormányok szószólói által előadott tényeket mint objektív adatokat vizsgálják meg, mégis az történt, hogy a bizottságokban ezeket az egyoldalú adatokat ismertették a másik oldalról jövő kontroll nélkül.

Február 5-én Benes és Kramár Csehszlovákia igényeit ismertették a Tíz Tanácsban. Benes kifejtette, hogy Szlovákia egyszer része volt a „csehszlovák államnak”, amelyet a X. században a magyarok lerohtak. A hódítók megkísérelték az ország elmagyarosítását, de hasztalanul. A lakosság még mindig csehnek érzi magát és az új államhoz akar tartozni. Szlovákiában soha sem volt szeparatizmus, ugyanaz a nyelv, a vallás és ugyanazok az eszmék, mint Csehországban. A „szlovákok” északi határát a Kárpátok alkotják, a délit a Duna. A Duna-könyöktől részben természetes, részben mesterséges a határ. Ez a határ szükségképpen sok magyart foglal magában. Ez egy olyan probléma, melyet a konferenciának kell megoldania.

Lloyd George felszólítására ezután a határkérdést fejtette ki Benes. A Duna-határ „elvi kérdés”. Indokolás: „Szlovákia dunai állam”. A magyar invázió idején egész Pannónia szlovák volt. A magyarok a szlovák lakosságot a hegyekre szorították, és így jutottak kapcsolatba a németekkel a Duna jobb partján. A Duna bal partján nem irtották ki a szlovák lakosságot, de többé-kevésbé elmagyarosították. Így az északi oldalon a lakosság legalsóbb rétege szlovák. Csupán a felső, mesterségesen rátelepedett réteg magyar.

Csehszlovákiának gazdasági okokból is szüksége van a Duna-határra. Ez az egyetlen kiútja az iparos országnak a tengerhez.

Lloyd George kérdésére, hogy a lakosság hány százaléka szlovák a Duna mentén, Benes azt felelte, hogy Pozsony és Vác között 350 000 magyar él. Másrészt 150 000 szlovák él Budapest körül. „These would be bandoned in compensation for the Hungarians absorbed.” - tette hozzá. Sonnino kérdésére Benes kifejtette, hogy szerinte az általa említett Duna-menti területekben a lakosságnak 60%-a szlovák. Erre Wilson megkérdezte, hogy nem lehetne-e községi statisztikai adatokat beszerezni és hogy igaz-e az, hogy a szlovák lakosság csak Pozsonynál ér a Dunáig. Benes válasza szerint Budapesttől északra is eléri a Dunát a szlovákok, de elismerte, hogy a parti lakosság többsége magyar.

Lloyd George ezután megkérdezte, hogy amennyiben a követelt területek lakossága magyarnak jelentené ki magát, kielégítené-e Benesét kijárás a nemzetközi Dunához, a szlovák folyókon keresztül. Benes erre azt felelte, hogy e pillanatban csak a Vág hajózható, így egész Szlovákia el lenne vágva a Dunától. Lloyd

George azután szabad kijárást helyezett kilátásba vasúton fix dunai pontokhoz, mire Benes kitérve a kérdés elől kijelentette, hogy a szlovák felvidéket és alföldet azért nem szabad elválasztani, mert a felvidék iparos, a völgy mezőgazdasági jellegű és így egymásra vannak utalva gazdaságilag.

A Duna és az Ung közötti határszakaszra nézve kijelentette, hogy a határkövetelést a vasúti közlekedés szempontjai írják elő. Az észak-déli hegyek másutt nem tesznek lehetővé kelet-nyugati közlekedést, ezért kell az egyetlen oldalösszeköttetést biztosító vasútvonalat Csehszlovákiához csatolni, bár ott jelentékeny magyar lakosság lakik. Szerinte végeredményben 250 ezer magyar kerülne Csehszlovákiába, míg 350 ezer szlovák maradna odaát, a határnak magyar oldalán. Végeredményben az új Csehszlovákiában 650 ezer magyar élne, míg 450 ezer csehszlovák Magyarországon maradna. „A faji zűrzavar Magyarországon igen nagy, ez a múlt vad elnyomásának következménye. Az elnyomás következtében egyharmada a szlovákoknak Amerikába, Budapest és Debrecen környékére vándorolt ki.” - mondotta Benes.

A Tizes Tanács ezután szakértőbizottság megalakítását határozta el a csehszlovák területi követelések megvizsgálására, pontosan ugyanazokkal a szavakkal, mint ez a Duna és a Tisza közötti bizottság megalakítására vonatkozó határozatnál történt. Ez tehát mégiscsak precedens lett a bánáti vitával kapcsolatban szükségmegoldásból. A trianoni békeszerződés létrejöttére döntő hatással lévő határozatok tehát ismét a pillanatnyi szükségletek szerint, tervszerűtlenül jöttek létre.

Figyelemreméltó és kevésbé ismert körülmény, hogy míg Románia és Csehszlovákia Párizsban azzal a kívánsággal léptek elő, hogy az általuk igényelt területeket minden további nélkül, tehát népszavazás mellőzésével adják át nekik, addig Jugoszlávia (és később Ausztria) képviselői népszavazást követeltek az általuk igényelt területeken és így - legalábbis egy ideig - azonos felfogást vallottak az átszervezők elvi alapjai tekintetében később a magyar békedelegációval.

Érdekes az az argumentáció, melyet Vesznics szerb delegátus a Legfelsőbb Tanácsban január 31-én és február 18-án adott elő. Az első ülésen azt mondta, hogy „Szerbia csupán azt a részt követeli (a Bánáttól), amelyre etnológiai alapokon van joga, ahol az ő faja többségben van a németek és magyarok fölött és abszolút többségben a románok fölött.” Azt is megjegyezte, hogy a Habsburgok már 1848-ban azzal jutalmazták a szerbeket, hogy a Bánát egy része számára autonómiát biztosítottak és hogy az akkor megállapított Vojvodina határai teljesen azonosak a jelenlegi szerb követeléssel, de erre csak másodsorban hivatkozott. Mint járulékos érvt közölte azt is, hogy ezen a vidéken a kolostorok vezető szerepet játszottak a kultúra terjesztése terén és a kolostorok mind szerbek. A földbirtokok is mind szerb kézen vannak. Végül megjegyezte, hogy Szerbiának stratégiai szempontból is szüksége van erre a területre, mely stratégiaiul leggyengébb pontját, a Morava völgyét fedezi. (Hunter-Miller, XIV., 138., Deáknál 368.)

Vesznics a február 18-iki ülésen ezután még kifejtette azt is, hogy Franciaország, Nagy-Britannia és velük Oroszország nem nemzeti előnyökért, hanem bizonyos elvekért harcoltak. Ezeket az elveket ünnepélyesen kinyilvánították és ezek a nemzetiség, az önrendelkezési jog és a kis nemzetek szabadságának három nagy elve. (Hunter-Miller, XIV., 487. Deák 396.) A titkos szerződéseket (melyek a Bánátot Romániának, az adriai partvidéket pedig Olaszországnak ígérték) mint ezekkel az elvekkel ellenkezőket és a jugoszláv nép beleegyezése nélkül ezzel a néppel rendelkezőket, a delegáció semmisnek tekintti.

8. fejezet

A magyar határok kérdése a szakértő bizottságok előtt

Magyarország és négy szomszédja közti határokat lényegileg a szakértő bizottságok fektették le. Az itt történeteket Deák (44. oldalról 56. oldalig) dolgozza fel a legalaposabban; de Nicolson könyvében is találunk érdekes felvilágosításokat az itt történetekről. (117-122. old. 129-ig.) Hunter-Miller (Diary, XVII., 14-14., 18-19., 67-72., 94-95., 104., 163-164-ig, 134.) közli az erre vonatkozó jegyzőkönyveket minden kommentár nélkül. Lapraddelle is La Paix de Versailles, IX., 341-348-ig ismerteti a magyar-román határ-megállapításra vonatkozó vitákat, ezt alább, hivatkozással Deák közlésére, ismertetjük. Deák megállapítja, hogy bár a bizottságok megállapításai vitálisan érintették Magyarországot, a bizottságok fele Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia követeléseivel és határaival foglalkozott, nem pedig magyar kérdéssel. Már ezért is Magyarország ellenségei szempontjából vizsgálták a kérdést, nem is beszélve arról, hogy az utóbbiakat szövetségeseknek, Magyarországot pedig ellenségnek tekintették a háborús évek hatása alatt. Végül a de facto helyzet is befolyásolta a bizottságokat, amely fennállt Magyarország jelentékeny részében, ahol már is a területre igényt tartók gyakorolták a hatalmat.

A csehszlovák bizottság tagjai a következők voltak: Dr. Charles Seymour és A. W. Dulles (Egyesült Államok); Sir Joseph Cook, Harold Nicolson, Sir Eyre Crowe (Brit Birodalom); Jules Cambon, J. Laroche és Le Rond tábornok (Franciaország); márk Salvago Raggi és Stranieri (Olaszország). A francia Cambon elnökölt.

A csehszlovák kérdés tanulmányozására kiküldött bizottság mindössze 5 hetig tanácskozott. A határon kidolgozásával megbízott albizottság 7 ülést tartott. Ennek tagjai a következők voltak: La Rond tábornok (Franciaország) mint elnök, A. W. Dulles és D. Johnson őrnagy (USA), Harold Nicolson és J. H. M. Cornwall alezredes (Brit Birodalom) Stranieri és Romagnoli kapitány (Olaszország). Az egyetlen meghallgatott tanú Benes, csehszlovák külügyminiszter volt.

A végső jelentést március 12-én adták át a Legfelsőbb Tanácsnak. E szerint „csupán részletkérdésekben” volt véleménykülönbség a bizottság tagjai között. A második ülésen az „autonom Ruténia” kérdésében döntöttek, a magyar-csehszlovák határokat a 3. és 4. ülésen (március 3. és 5.) tárgyalták először. Deák idézi az amerikai delegáció 61. sz. információsbulletinjét (Hunter-Miller, XVII., 134.), amely szerint az amerikai és olasz kiküldöttek lényegesen tartották, hogy Csehszlovákiába lehetőleg legkisebb számú magyar kerüljön, míg az angolok és franciák szerint ez másodrangú szempont volt. A fő szempont szerintük „... olyan vonalat találni, amely Csehszlovákia számára biztosítja az összes lehetséges vasúti vonalakat és a legjobb geográfiai határt.” Deák megállapítja, hogy a bizottság végleges jelentéséből kiderül, hogy a francia-angol álláspont győzött minden vonalon. (Deák, 411. oldal.)

A végleges jelentés szövege szerint a bizottság „eddig” etnikai szempontok által vezette magát, de bizonyos esetekben szükségesnek találta más fontos szempontokat tekintetbe venni.” (Deák, 45. oldal.)

Míg egyszerűen kívánatos, hogy Csehszlovákia etnikai szempontból minél egységesebb legyen, mindezek felett szükséges volt az új államnak olyan feltételeket biztosítani, amelyek kielégítik gazdasági szükségleteit. Ezért nem akarták „megsemmisíteni a gazdasági élet fennálló egységét”, és ezért biztosították a csehek számára közlekedési eszközöket, amelyek nélkülözhetetlenek gazdasági fejlődéséhez. Olyan határvonalat húztak egyúttal, amely a csehek nemzeti biztonságát is garantálja.

Deák kiemeli, hogy Magyarország gazdasági szükségletei, nélkülözhetetlen közlekedési vonalai és stratégiai problémái nem vétettek tekintetbe.

Nicolson, aki tagja volt a bizottságnak, könyvében azt állítja, hogy azért fogadtak el számos olyan kompromisszumot, melyeket elítéltek, mert nem tudták, hogy javaslataik véglegesek (a sulletely final) lesznek. (122. és 128. old.) Azt is megállapítja, hogy a román és csehszlovák bizottság munkája izoláltan folyt, és csak később vették észre, hogy a két bizottság együttesen igen súlyos területi és lakosságvesztéssel sújtotta Magyarországot. (117. és 127. oldal.)

Figyelemreméltó Nicolson naplószerű feljegyzései is a bizottságban felmerült ellentétéknél is. Közlései megegyeznek az amerikai bulletinben közöltekkel. E szerint az amerikaiak és olaszok ragaszkodtak egyedül ahhoz, hogy az etnikai határokat lehetőleg tartsák tiszteltben.

A román területi kérdésekkel foglalkozó bizottság, melynek a hatáskörét később jugoszláv területi kérdésekre is kiterjesztették, a francia Tardieu elnökle alatt ülésezett. Franciaországot rajta kívül Laroche követ képviselte. Angliát Sir Crowe angol külügyi államtitkár és A. W. A. Leeper, angol diplomata (jelenleg athéni követ, 1946-ban) az Egyesült Államokat Clive Day és Charles Seymour egyetemi tanár képviselték. Olasz részről de Martino és gróf Vannutelli-Rey vettek részt az üléseken.

A román területi bizottság hosszabban tárgyalt, mint a csehszlovák. Csúpan április 6-án adta át két jelentését a Legfelsőbb Tanácsnak: az egyik a román, a másik a jugoszláv határokról. A késlekedés oka Deák szerint az volt, hogy a csehszlovák követeléseket általában nem tekintették túlzottnak, a románokat azonban igen, továbbá itt nem csupán egy volt ellenség és egy szövetséges közti vitás kérdésben kellett döntenet, hanem két szövetséges ellentétet is megoldani (Bánát). Mindezen okoknál fogva nagyobb és állandóbb véleménykülönbségek voltak a román bizottságban, mint a csehszlovákban.

A román bizottság első ülésén a szakértők egyetértettek abban, hogy nem adják meg Románia teljes követelését Magyarországra rovására. A franciák azonban lényegesen többet akartak adni, mint az amerikaiak. (Hunter-Miller, XVII., 13-14.) A negyedik ülésen folytatták a magyar-román határkérdés vitáját (febr. 17.). Ekkor sem jött létre megállapodás a francia-angol és a mérsékeltabb amerikai felfogás között. Az olaszok a francia állásponttal hajlottak, tekintve, hogy a titkos szerződések érvényességének tézisért támogatták mindenütt (a londoni szerződés alapján követeltek területeket az Adria mentén, és Dél-Tirolban, mely az etnikai elv alapján nekik nem járt volna. (Február 19-én, az ötödik ülésen elhalasztották a döntést, hogy időt adjanak a delegációknak álláspontjuk revideálására, és elhatározták a román delegáció meghallgatását. Február 22-én meg is jelent Bratianu román miniszterelnök, Vaída-Voievod román békedelegátus és Misu Miklós londoni román követ a szakértőbizottság előtt, hogy előadják érveiket. Február 27-én a szerbek is jelen voltak. (Pasic miniszterelnök, Trumbic külügyminiszter, Vesnic párizsi követ, Dr. Zolger, Cvijic tanár és Pesic tábornok), hogy a Bánáttal kapcsolatban előadják argumentumaikat (Hunter-Miller, XVII., 67. és 72. old.) Február 28-án az amerikaiak, angolok és franciák megegyeztek a bácskai határrban, amely nagyjából megfelelt a szerb igényeknek, és a Bánát felosztását is elhatározták (Hunter-Miller, XVII., 95.). Március 2-án a szakértő bizottság megállapodásra jutott az összes román és jugoszláv határkérdésekben egészen a Dráva-Mura találkozásáig (Hunter-Miller, XVII., 104.). Ugyanezen az ülésen albizottságot alakítottak a román határok, valamint a jugoszláv-magyar határ megvonására. Ennek elnöke Le Rond francia tábornok volt, Leeper képviselte Nagy Britanniát, Seymour az Egyesült Államokat és Olaszországot Vannutelli-Rey. A román határokról szóló javaslatot március 11-én fogadta el azután a szakértő bizottság. A jugoszláv határvonal csak később készült el, úgyhogy a két végleges jelentést a szakértő bizottság április 6-án adta át a Legfelsőbb Tanácsnak. (Deák, 419. és 426. old.)

Bár a bizottságnak hivatalosan csak tényeket kellett megvizsgálnia és „követelés igazságosságát”, az erdélyi határokra vonatkozó javaslatában, mégis kiemelte annak szükségességét, hogy az etnikai és vallási kisebbségek jogainak védelme román területen garantáltassék. Nyilván tisztában voltak azzal, hogy a javasolt új határok egyébként visszatetszést keltenek volna, írja Deák (49.). A bizottság azon kívül kijelenti, hogy nem hivatott a román követelések jogi alapjairól nyilatkozni. A jelentés szerint a javasolt határok az etnikai elven alapulnak. Erdélyen kívül olyan területeket csatolnak Romániához, ahol „a lakosság többsége román.”

Deák megjegyzi, hogy semmiféle hivatkozás nem történik azokra az adatokra, amelyek alapján a jelentés javaslata megszerkesztett. A jelentés másrészt elismeri, hogy nem mindig az etnikai elvet alkalmazták. Magyar városokat, melyek román falusi jellegű környezetben fekszenek, a bizottság Romániához csatolt, mivel szerintünk a városokban a magyar közigazgatás „mesterséges többséget” teremtett. Másrészt nehogy Erdély gazdasági egysége szétromboltassék, Romániának juttattak számos kijáratot, amelyek a völgyekből a síkságra vezetnek és egy vasútvonalat, amely összeköti ezeket a kijáratokat egymással és a Dunával (Deák, 50. old.). Az említett vasútvonalat „az általános béke érdekében” más szövetséges államok vasútvonalaihoz hozták összeköttetésbe, hogy ezek az országok és a Duna között egy nagy összekötő kapocs keletkezzen. A Nagykaroly-Csap vasútvonal körüli területet nem csatolták Romániához, mert a lakossága tiszta magyar, a Maros-Tisza egyesülésének vidéke etnográfiailag és gazdaságilag Szegedtől függ, ezért elhatározták, hogy Szegeddel együtt ez a vidék is magyar maradjon. E két ponton tehát Románia ellen döntöttek.

A jugoszláv-magyar határ javaslatban azt közlik, hogy ahol a fajok összekeveredése lehetetlenné tette az etnikai határ megvonását, ott a fő szempont volt a lakosság normális gazdasági életének megővése. Döntésnek alapjául a bizottság a „megfelelően korrigált” magyar statisztikát vette, de nem mondja meg milyen alapon korrigálta ezt.

Jugoszláv többségűnek vették azokat a területeket, ahol a szerb-horvát és egyéb szláv népelem relatív többséget alkotott a magyarral és a némettel szemben. Szabadkát és Zombort a bizottság azért csatolta Jugoszláviához, mert ezek a városok évszázadok óta „központjai a jugoszláv civilizációnak” és a „rektifikált statisztika” szerint abszolút szláv többségűek.

Jugoszláviára vonatkozólag is kiemeli a jelentés a kisebbségvédelem szükségességét.

Lloyd George emlékirataiban idézi a román-jugoszláv bizottság egy francia tagjának következő kijelentését:

„A bizottságnak választani kell egy szövetséges és egy ellenséges ország álláspontja között, nem szabad haboznia, bármily erős is legyen egy indokolt pártatlanság iránti vágya, a szövetségest kell előnyben részesíteni.” (Lloyd George: Mémoires , II., 587.)

Ugyancsak Lloyd George idézi Sir Eyre Crowe brit szakértő bizottsági tag megjegyzését a február 25-i ülésről:

„Ha etnográfiai nehézségekkel állunk szemben, nagy különbség az, hogy románok és ellenségeink, a magyarok között merülnek-e fel, vagy pedig szövetségeseink a románok és szerbek között. Első esetben, hogyha úgy találjuk, hogy lehetetlen igazságot szolgáltatni mindkét félnek, a mérlegnek természetesen szövetségeseink Románia felé kell hajlania...” (Lloyd George: Mémoires, II., 597.)

Lapradelle: La Paix de Versailles című könyvében (IX., 341) ismerteti a román bizottság február 17-i ülésén felmerült ellentéteket. A franciák és angolok a Szatmárnémeti-Nagykaroly-Nagyvárad vasútvonalat Romániának akarták juttatni, míg az olaszok és amerikaiak tiltakoztak ez ellen az etnikai elv alapján. A franciák 40 000-re, az amerikaiak és olaszok 225-360 000-re becsülték a vita által érintett magyarok számát. Sir Eyre Crowe ekkor mondotta következőket:

„Ha néhány százezer magyart fel kell áldozni egy jobb közlekedési vonal biztosítása érdekében (Románia számára), akkor véleményem szerint nem szabad haboznunk.” (Idézve Deáknál, 53. oldal.)

9. fejezet

A végső döntés a magyar határokról

A Külügyminiszterek Tanácsa május 3-án vizsgálta meg Smuts tábornok jelentését Masarykkal való tárgyalásairól. Hardinge ekkor a következő javaslatot nyújtotta be: utasítsák a csehszlovák határokkal szembe fordított szakértő bizottság arra, hogy a Csallóközöt ne csatolja át Csehszlovákiához. Ezzel szemben Pozsonytól délre egy kisebb terület csatoltsáék az új köztársasághoz. Lansing és Pichon ellenezték a csehszlovák bizottság munkájába való beavatkozást. Pichon közbevetette azt is, hogy Smuts talán félreértette Masarykot. Erre Laroche követ bejelenti, hogy Benes közlése szerint Masaryk nem is tette meg a Smuts által referált ajánlatot a Csallóközről való lemondást illetően. Erre Harding visszavonta javaslatát.

Nicolson azt állítja, hogy ő beszélt rá Smutsot: bírja rá Masarykot a Csallóközre vonatkozó követelés visszavonására. Nicolson szerkesztette meg fenti javaslatot is, Hardinge számára. Naplójában (Peacemaking, 324. old.) Nicolson megjegyzi, hogy Laroche az ülésen nem mondott igazat, és ezzel kapcsolatban szidja Kramár-t, aki szerinte „Benes minden aljas tettéért” felelős. „A csehek a franciák zsebében vannak.” - teszi hozzá. „A franciák azt mondják a cseheknek, hogy én csehellenes intrikát követtem el. Pedig ez nem volt intrika, ellenben kísérlet volt arra, hogy a tizenegyedik órában jóvátegyünk egy kézzelfogható igazságtalanságot.” (324. oldal.)

Május 8-án a külügyminiszterek bizottsága meghallgatta Tardieu-t, aki mint a román bizottság elnöke előadta a magyar-román határjavaslatot. Szerinte a román követelés nagyszámú nem román csatolt volna Romániához, ezért a bizottság 12 ülés után megegyezett abban, hogy egy olyan határvonalat javasol, amely megfelel a nem románok számát. Ezt Tardieu etnikai szempontból kielégítő eredménynek tekintette. A bizottság úgy gondolta, hogy célszerű a Szatmárnémeti-Nagyvárad vasútvonal Romániához való csatolása, a párhuzamosan futó Szeged-Debrecen vonal Magyarországon marad (Hunter-Miller, XVI., 223. ff.)

Amikor Lansing amerikai külügyminiszter megkérdezte, hogy hol húzódik az etnikai határ, Tardieu azt felelte, hogy a lakosság ott nagyon kevert, a javasolt vonal „igazságos kompromisszumon” alapul. Egyes esetekben talán 20 km-rel keletebbre húzódna a valódi etnikai határ, de nagyjában kielégítő a javasolt vonal is. Amikor Lansing megkérdezi, hogy miért nem lehet pontosabban követni az etnikai határt, Tardieu azt feleli, hogy ez megszakítaná a vasútvonalat és akadályozná a közlekedést. Mikor Lansing azt akarja megtudni, hogy a javasolt vonaltól nyugatra van-e túlnyomó román lakossággal bíró terület, Tardieu kitérő feleletet ad: lehetséges, hogy egyes izolált helyeken ez így van. 600 000 magyar maradna javaslat szerint román uralom alatt, míg 25 000 román marad Magyarországon. Lansing erre kijelenti, hogy eszerint az elosztás nem nagyon igazságos, úgy látszik minden esetben Magyarország ellen döntöttek. Tardieu ezt a vádat azzal utasítja vissza, hogy minden más döntés Romániát károsította volna meg. A jelenlegi körülmények között ez a legjobb lehetséges döntés, mely egyébként egyhangúan jött létre. Egyes pontokon, ahol a bizottság új közlekedési vonalak építését lehetségesnek tartotta, pontosabban alkalmazkodtak az etnográfiai szempontokhoz, a hegyes talaj miatt azonban a legtöbb helyen lehetetlen új vonalakat építeni a régiók pótlására. Erre Lansing visszavonta kritikus megjegyzését.

Balfournak és Sonnionak nem volt kifogása a javaslat ellen. Erre - néhány percnyi vita után - a Külügyminiszterek Tanácsa elfogadottnak mondta ki a magyar-román határvonalat, minden változtatás nélkül.

Ugyanezen az ülésen minden ellenvetés nélkül elfogadták a magyar-jugoszláv határvonalat is, a szakértő javaslat szerint. Tardieu indoklásában azt állította, hogy a bizottság szlávok nagy tömegét hagyta meg a határtól északra, mert bár Jugoszlávia követelte ezeket a területeket is, a szlávok száma a bizottság véleménye szerint nem indokolja a jugoszlávok által követelt vonalat.

Az ülésen még elhatározták, hogy bizottságot küldenek ki az Ausztria és Magyarország közti határ esetleges megváltoztatásának tanulmányozására.

Végül - bármily abszurdnak hangzik is - ugyanezen ülésen döntöttek a Külügyminiszterek a cseh-magyar határra vonatkozó szakértő bizottsági javaslatról. Laroche szomszolt be a bizottság munkájáról. Szerinte a bizottság egyhangúan döntött. Azért döntöttek így, tette hozzá, mert az új államnak tág kaput kellett nyitni a Dunához e fontos nemzetközi vízi úthoz. Azt a javaslatot, mely szerint a Csallóköz adják Magyarországnak egy pozsonyi hídfő ellenében, a bizottság egyhangúan elfogadta.

Erre Lansing megkérdezi, hogy a Csallóköz lakossága magyar-e. Részben magyar, részben német, feleli Laroche, de ez a terület gazdaságilag szorosan összefügg a csehszlovák Hinterlanddal. A lakosság gazdasági okokból kapcsolatban akar maradni Csehszlovákiával. Igen komplikáltak ezen a területen a viszonyok, a bizottság gondosan tanulmányozta őket és a legjobban látszó megoldásokat választotta egyhangúlag.

Lansing erre megjegyzte, hogy a két bizottság javaslatai alapján vagy 2 millió magyar kerül idegen uralom alá Romániában és Csehszlovákiában.

Laroche azt válaszolta erre, hogy a csehszlovák szakértő bizottság a cseh követeléseket annyira csökkentette, hogy 1 300 000 magyar helyett csak 855 000 kerül cseh uralom alá. Viszont Benes közlése szerint 638 000 szlovák marad Magyarországon.

„This figure might be exaggerated, but the number was considerable, and might be regarded as a guarantee for the good treatment of the Hungarian minority in Czecho-Slovakia.” (Hunter-Miller, XVI., 223. - idézve Deáknál, 439. oldalon is.)

Rövid további vita után a bizottság által javasolt határvonalak elfogadottak. Ezután még elhatározták azt, hogy felszólítják a csehszlovák követelésekkel foglalkozó szakértő bizottságot, tegyen javaslatokat „Ruténia” jövőbeli státusát illetően, Csehszlovákián belül. Így végződött a Külügyminiszterek Tanácsának az az ülése, amelyen elfogadták a szakértő bizottságok javaslatát, egészen rövid vita és minden változtatás nélkül.

Ezen az ülésen hangzott el Balfour azon megjegyzése, hogy tekintettel a szakértő bizottságok egyhangú véleményére, nem szükséges újból megvizsgálni egy bizonyos kérdést. Ennek alapján Deák (70. old.) annak a felfogásának ad kifejezést, hogyha nem is jogilag, de de facto, a szakértő bizottságok döntöttek végső fokon a magyar határok kérdésében. Hiszen a Külügyminiszterek Bizottsága és a Legfelsőbb Négyes Tanács nem vizsgálhatja meg részletesen a több mint 20

szakértőbizottság jelentéseit, ugyanakkor, amikor a szövetséges országokban egyre jobban sürgették a békekonferenciák munkájának befejezését. Kétségtelenül igaz van Deáknak akkor, amikor azt állítja, hogy a francia, angol és amerikai külügyminiszterek nem sok indító okot érezhettek magukban arra, hogy a saját szakértőik által elfogadott javaslatokat felülvizsgálják.

Deák a következőképp foglalja össze a szakértő bizottságok munkájával szemben felmerülő kritikát:

1. A szakértő bizottságokkal nem közölték, hogy javaslataikat konferencia Legfelsőbb Tanácsai nem fogják felülvizsgálni.
2. Különböző szakértő bizottságok munkája nem volt koordinálva, s így nem vették tekintetbe különböző bizottságok respektív javaslatainak összegezett eredményét.
3. A javaslatokat, mint véglegeseket fogadták el, anélkül, hogy a volt ellenséges államok véleményét meghallgatták volna, viszont a más szövetséges államok követeléseit kiindulópontul vették.

Seymour (99. oldal.) és Birkley (509. old.) mindketten elismerik, hogy a békeszerződések szövegéért a szakértő bizottságok felelősek.

Nicolson (328-29. old.) ironikus hangnemben írja le a Külügyminiszterek Tanácsának május 8-i, itt ismertetett ülését, és sorából szinte kiérezni a felháborodást, hogy ilyen könnyedén és unottan döntöttek Magyarország sorsáról, szinte percek alatt.

A Négy Nagy Tanács május 12-én foglalkozott Ausztria és Magyarország határaival. Kimondták, hogy amennyiben Ausztria nem fogadja el Magyarországgal kapcsolatban az 1867. határt, a szövetségesek fogják a döntést kimondani. Ezután vita nélkül fogadták el a szakértő bizottságok javaslatát a magyar határokról. A javaslatokra vonatkozólag Tardieu tett rövid nyilatkozatot, vita nem volt. (Hunter-Miller, XVI., 272. old. és Deák, 474.)

Macartney (vö. „N” melléklet, Hungary and her successors, p. 390-395.) szerint a szerb követeléseket Párizsban általánosságban elfogadták, de egyes részleteiben túlzottnak találták őket. Kézenfekvő volt, hogy a Dunától nyugatra igényelt területen sokkal több magyar és német lakott, mint a különféle jogszlávok együttvéve. A bácskai vonal aránytalanul kedvezett Szerbiának. Még a jugoszlávbarátok is szigorúan bírálták Szerbiának Szabadkára vonatkozó igényét. Macartney ezzel kapcsolatban a New Europe-t idézi, amely szerint „Szabadka szláv sziget a magyar tengerben.”

Macartney megállapítja, hogy Jugoszláviának Párizsban nem Magyarországgal, hanem Romániával kellett harcolnia. A szerbek azzal érveltek a románok ellen, hogy lehetséges elválasztani a bánáti síkságot a nyugat-erdélyi hegyvidéktől. „Okfejtésükhöz hadászati és pár fantasztikus történelmi érvet csatoltak.” - írja Macartney. Párizsban ügyesen kiegyensúlyozták a szerb és román igényeket és okszerű gazdasági vonalat vontak meg, állapítja meg végül is a szerző.

A Bácskában a szerb csapatok kora novemberi megérkezése kész helyzetet teremtett, az újjédei kongresszus nem képviselte a benne résztvevő nemzetiségi csoportokat, és csak utólagosan és névlegesen igazolta a megteremtett helyzetet. (Macartney, 390. old.) A baranyai határvonalat a békekonferencia hadászati érveknek engedve ítélte oda Jugoszláviának - írja a szerző.

A magyar békeszerződés kidolgozása tehát 1919. február vége és május vége közötti periódusra esik. Maga Churchill is megállapítja, hogy ez Magyarország szempontjából rendkívül kedvezőtlen időpont volt. Csehszlovákia és Jugoszlávia képviselőit Párizsban, mint barátokat és szövetségeseket fogadták be a győztesek zárt körébe - írja Churchill. Azok az osztrákok és magyarok viszont, akik a frontnak ugyanazon az oldalán és ugyanazokban a hadseregekben harcoltak a háború alatt, a háborús bűnösség stigmájával ellátva, a vereség árnyékában a körön kívül maradtak. Pedig abszurdum volt azt állítani, hogy e négy állam lakosainak tömege bármely szempontból is különösképp bűnös vagy ártatlan lett volna... Ugyanazok az erők rántották be őket az örvénybe, és most e négy nemzet egyik felét elkényeztették, a másik felét pedig megbüntették. (Churchill: The Aftermath, 231. old., vö. „L” melléklet).

Churchill megállapítja, hogy a magyarok szempontjából szerencsétlen következményekkel járt az, hogy elvesztették a sorsuk intézésének lehetőségét, „a párizsi konferencia kritikus periódusában. [...] A magyar nép akkor volt a leggyengébb, amikor a jövő döntő problémái kerültek előtérbe. Ennek következtében több mint 2 és fél millió magyar, teljes lakosságának negyed része ma idegen uralom alatt él.” (235. old.) Magyarország szempontjából káros volt az is, hogy a magyar békeszerződést előbb dolgozták ki, mint pl. a bolgárt, amelyet már sokkal alaposabb és óvatosabb hangulatban állítottak össze. A szakértők közben beletanultak a békeszerződés-alkotások munkájába. (238. old.)

A magyar békeszerződés tervezete május folyamán készült el és így Magyarország meghívása Párizsba aktuális lett volna. Mivel azonban a magyar tanácskormány és a nagyhatalmak közötti viszony feszült volt, és Smuts tábornok budapesti kiküldetése sem vezetett eredményre, a magyarok meghívása elhalasztódott. (Az ezzel kapcsolatos tragikus incidensről Nicolson 324. és 327. oldalon számol be.)

Június 13-án azután mégis közölni kellett Magyarországnak, hogy milyen határokat szabott meg a békekonferencia az országnak. A Legfelsőbb Tanács ugyanis szükségesnek látta a Magyarország és szomszédai közötti ellenségeskedések beszüntetésére vonatkozó felszólításában közölni budapesti, bukaresti és prágai kormányokkal, hogy melyek azok a határok, amelyeket a békekonferencia véglegeseknek tekint. Erre a jegyzékre való hivatkozással apelláltak azután a magyar béke delegáció későbbi párizsi szereplésekor a cseh, román és jugoszláv kormányok a nagyhatalmak adott szavára és tiltakoztak a békeszerződés-tervezet megváltoztatása ellen.

A magyar béke delegáció csak 1920-ban, tehát csak akkor jutott ki Párizsba, amikor minden vonalon már fait accompli teremtettek, Közép-Európában. Ezt a tényt élesen megvilágítja Francis Deák könyvének a magyar határokról szóló fejezetében: „Az Ausztriával és a többi utódállammal [...] kötött szerződések Közép- és Délkelet-Európa olyan struktúrájához kötötte a legfőbb Szövetséges és Társult Hatalmakat, melyről úgy érezték, nem változtatható meg többé kis részletkérdésekben sem, bármilyen hatások lettek légyen is a magyarok érvei, amikor több hónappal később végre Párizsba jöttek. (Deák: Hungary at the Paris Peace Conference, 89-90. oldal.)

Ezért nem lehetett tehát a magyarok meghallgatása nélkül megszerkesztett békefeltételeken változtatni, ugyanakkor, amikor Németországgal szemben elzárták magukat [!] a szövetségesek egy legyőzött állam ellenjavaslatainak részleges elfogadására. (Vö. népszavazások Sziléziában, Schleswigben és Kelet-Poroszországban.) Magyarország tehát különösen kedvezőtlen korszakban jutott már csak ki Párizsba, ellenjavaslatainak előadására.

Itt kell kitérni Burgenland kérdésre is. Az osztrák béke delegáció 1919. június 10-én vetette fel Párizsban Nyugat-Magyarország kérdését, az osztrák békeszerződés feltételeit kommentálva. „Nyugat-Magyarország német lakossága ismétellen kifejezte azon kívánságát, hogy engedjék meg neki a német Ausztriához való csatlakozás kérdésével a népszavazás.” Ezt a kívánságot a békeszerződés tervezete nem veszi tekintetbe. (Hunter-Miller, XVIII., 496. oldal.) 1919. június 16-án az osztrákok külön jegyzéket adtak át a határkérdésben a hatalmaknak. Ebben kiemelik, hogy a régi osztrák-magyar határ évszázadok folyamán elvesztette politikai, katonai és gazdasági jelentőségét. Ezt a határt nem lehet fenntartani a két állam elszakadása után, mivel csupán 48 km-re húzódik Bécsből. A Wiener Neustadt-i iparvidék ezenkívül Nyugat-Magyarországról kap munkaerőt, Bécs pedig Sopron környékéről zöldséget, tejet és friss húst. Graz is Nyugat-Magyarországról kapja a legtöbb élelmiszert. A határt most vámhatarrá alakítják át, pedig Amerika felfedezése óta ezen a vidéken a kereskedelem szabad volt... „Német-Ausztriának joga van ezeket a területeket követelni, földrajzi, nemzeti és gazdasági okokból; azonban nem akarja önkényesen anektálni e területeket. Itt, úgy, mint minden más területi kérdésben, a nemzetek önrendelkezési joga alapján áll.” (Deák, 86.)

A Legfelsőbb Tanács július 7-i ülésén mellőzték Ausztria követelését a népszavazásról, és elhatározták, hogy Ausztria területét a békekonferencia előtt az érv is alátámasztotta, hogy Magyarországon bolsevista rezsim volt uralmon abban az időben (június, 1919). Wiener Neustadt csak néhány kilométerre feküdt a fennálló magyar határtól és onnan négy kényelmes út vezetett Bécsbe: „To push that frontier back for any average breadth, twenty to thirty kilometres would afford protection to the Austrian capital and keep Bolshevism at a reasonable distance in both present and future. The economic and military arguments for the transfer of territory were therefore undoubtedly strong.” (Temperley, IV., 382.)

Temperley ismerteti a magyar ellenérveket is, és igen komolyknak tartja azokat. Eszerint Bécs nem annyira a nyugat-magyarországi német, mint magyarlakta területekről kap élelmet. Idézi Thirring röpiratának azt az állítását, hogy az itt élő németiségek soha nem fejeztek ki magyarelles érzelmeket, hűek voltak Magyarországhoz és az itt élő németek történetileg másképp fejlődtek, mint az osztrákok: „Dr. Thirring's argument laids stress on facts which were unduly neglected at the Peace Conference.”

„To push that frontier back for any average breadth, twenty to thirty kilometres would afford protection to the Austrian capital and keep Bolshevism at a reasonable distance in both present and future. The economic and military arguments for the transfer of territory were therefore undoubtedly strong.” (Temperley, IV., 382.)

Temperley ismerteti a magyar ellenérveket is, és igen komolyknak tartja azokat. Eszerint Bécs nem annyira a nyugat-magyarországi német, mint magyarlakta területekről kap élelmet. Idézi Thirring röpiratának azt az állítását, hogy az itt élő németiségek soha nem fejeztek ki magyarelles érzelmeket, hűek voltak Magyarországhoz és az itt élő németek történetileg másképp fejlődtek, mint az osztrákok: „Dr. Thirring's argument laids stress on facts which were unduly neglected at the Peace Conference.”

Igaz ugyan, jegyzi meg Temperley, hogy igen nehéz volt az érintett népréteg kívánságait megállapítani. Kun Béla forradalma lehetetlenné tette ebben az időben a helyszíni vizsgálatot és a népszavazást. Az a döntés, amely július 20-án Ausztriának juttatta Nyugat-Magyarországot, megelőzte a magyar kormány közlését a kérdéssel kapcsolatban. Ezt a döntést Kun Béla forradalmának különleges körülményei s az osztrák nyomor tette szükségessé. (IV., 385.)

Az osztrákok persze a csornai vasútvonalra is igényt tartottak, Bécs élelmiszerellátásával érvelve. Szeptember 2-án feleltek erre a kérésre a nagyhatalmak és közölték az osztrák delegációval, hogy a csornai vonalat azért hagyták magyar területen, hogy Pozsony, „Morvaország nagy piaca”, úgy Ausztrián, mint Magyarországon keresztül rendelkezék kiúttal a tengerhez. Az így megszábot határon belül az ott élő lakosság etnikai és nemzeti jellege világosan mutatja Ausztriához való ragaszkodásukat, úgyhogy népszavazás felesleges. Temperley ironikusan megjegyzi, hogy az osztrák kormány lelkesedése a népszavazásért 1919. augusztus óta elszállt.

10. fejezet

A magyar béke delegáció Párizsban
A magyar kifogások visszautasítása

Bandholtz tábornok a szövetségi katonai bizottság amerikai tagja Huszár Károly miniszterelnöknek Budapesten, 1919. december elején adta át a Szövetséges és Társult Hatalmak Legfelsőbb Tanácsának meghívását a békekonferenciára.

Ebben az időben Amerika részvétele a békekonferencia munkálataiban már igen kétes volt. Az amerikai béke delegáció december 12-én elhagyta Franciaországot, és ettől kezdve a Washingtoni State Department döntött minden olyan kérdésben, amely az Egyesült Államok közreműködését érintette. Amerika franciaországi követe részt vett ugyan a tanácskozásokon, de csak mint megfigyelő. A német, osztrák és bulgár békeszerződéseket már aláírták, a magyar delegátusok, akik január 7-én érkeztek Párizsba, az ügyeket minél gyorsabban elintézni akaró, unott diplomatákkal találták magukat szemben. Mint ismeretes, hermetikusan elzárták őket a világtól, egészen a békeokmány aláírásáig.

Január 15-én adta át Clemenceau Apponyinak a békefeltételeket. A magyar béke delegációnak három hete volt az írásbeli válasz megszerkesztésére.

Apponyi január 16-án szóbelileg adhatta elő ellenvetéseit, s miután csupán egy nap állt rendelkezésére a felkészüléshez, beszéde nem annyira a részletekre, mint a békefeltételek egészére irányult. Ezen az ülésen intézett Lloyd George meglepő kérdéseket Apponyihoz arra nézve, hogy hány magyar lakik az elszakított területeken. Lloyd George memoárjaiban helyteleníti, hogy Apponyi nem kritizált egyes különlegesen igazságtalan eseteket (Memoirs, II., 629.), és túlságosan általánosságban mozgott. Helytelen volt, hogy Apponyi nem koncentrált magát azokra a határterületekre, ahol kétségtelen magyar többség ellenére a Határmegállapító Bizottság gazdasági vagy földrajzi szempontokból Magyarország ellen döntött. Ha Apponyi adatokkal hatásosan alátámasztotta volna kritikáját, egyes kerületekben ellenállhatatlan lett volna az ő, jóvátételre vonatkozó felszólítása - írja Lloyd George.

Deák is elismeri, hogy Magyarország jobban járt volna, ha követeléseit az etnikai határra szűkítette volna le. Deák szerint Lloyd George nem látta helyesen a magyarok helyzetét. Apponyi nem tudott arról, hogy a területi bizottságokban kételyek merültek fel azoknak a határvidékeknek hovatartozását illetően, ahol kétségtelenül magyar volt a többség. De még így is kétes, írja Deák, hogy egy szerényebb eljárás mód olyan ellenállhatatlan lett volna, mint ahogy azt Lloyd George feltételezi.

A magyar delegáció írásbeli válaszát február 12-én nyújtották át a békekonferencia titkárságának. Ebben rámutattak arra, hogy mennyire nem kívánatos Magyarország gazdasági egységének megbontása és hangsúlyozták, hogy a nemzeti kisebbség védelmi intézkedések nem kielégítőek. A határookra vonatkozóan a delegáció egyrészt rektifikációt javasolt etnikai alapon, másrészt nem túlnyomóan magyar lakta területeken népszavazásokat. Erősen kifogásolta a választ a 293. §-t, (kikötött víziutak, vasutak) amely nem veszi tekintetbe a magyar vízgazdálkodás alapvető adottságait.

A magyar válaszból csak ezeket a pontokat ragadtuk ki, mint ebben az összefüggésben lényegesek.

Kiszivárgó hírek szerint, a szövetséges miniszterelnökök ülésén, Nitti kedvezőbb feltételeket igyekezett elérni Magyarország számára, és ellenezte azt, hogy a magyar ellenjavaslatok felett egyszerűen napirendre térjenek. Nitti szerint, ha megengedték a magyaroknak, hogy ellenjavaslatokat tegyenek, helytelen azokat ignorálni. A magyar kérdésben dönteni a magyar álláspont ismerete nélkül politikai hiba volna. Az olasz intervenció azonban sikertelen maradt (Deák, 240. oldal.), az angol és francia álláspont rendkívül merevnek bizonyult és az amerikaiak már hiányoztak, nem támogathatták az olasz álláspontot.

Megjegyzendő, hogy az angol parlamentben február folyamán többször szóba került a magyar kérdés, mind az Alsóházban, mind a Lordok Házában, anélkül, hogy a magyarbarát felszólalók rá tudták volna venni az angol kormányt, hogy megváltoztassa felfogását. Hatástalan maradt a Lordok Házában 1919. március 30-án elhangzott vita, amelyet Lord Newton kezdeményezett, és amelyre vonatkozólag az „M” melléklet ad felvilágosítást (Lord Newton, Lord Bryce, Lord Montagu, Lord Sydenham, felszólalásai és az Earl of Craford, valamint Crewe márkí válaszait a kormány nevében uo.) Ugyanekkor Csehország, Románia és Jugoszlávia részéről is megindult az akció. A három kormány közös memorandumot nyújtott át a Legfelsőbb Tanácsnak a magyar békeszerződésre vonatkozólag, amelynek Deák és Temperley szerint (251-52.) nagy hatása volt a magyar ellenjavaslatok elutasítására. (Vö. Temperley: History, IV., 421.)

Lloyd George is hatásosnak tartotta ezt a memorandumot, amelyben a szomszéd államok képviselői rámutatnak arra, hogy a magyarok is felelősek a háborúért, hogy a magyarok által elnyomott népeket a szövetségesek győzelme szabadította fel. A magyar határokat 1919. június 13-án véglegesen meghatározták. Ezeknek bármely megváltoztatása szöszegés volna. (1919. június 13-án közölte u. a Legfelsőbb Tanács a három szomszédállammal a jövő határ vonalát.)

A szövetségesek május 5-én adták át a végleges békefeltételeket a magyar delegációnak és ennek kíséretében egy hosszabb memorandumot aláírás és dátum nélkül (amelynek címéből kiderül, hogy a Szövetséges Társult Hatalmak választ tartalmazza a békefeltételekre), továbbá a Millerand által aláírt híres kísérőlevelet.

A kísérőlevél közli, hogy a szövetségesek alaposan megvizsgálták a magyar megjegyzéseket, de az esetek túlnyomó többségében nem tudták elfogadni az ott kifejtett felfogást. Határmódosításokba azért nem egyeznek bele, mert ezek súlyosabb hátrányokkal járnának, mint ahogy azt a magyar delegáció előre látja. A fajok összekeveredése Európa eme részében lehetetlenné teszi azt, hogy a politikai határok egybeessenek az etnikai határokkal. A magyar delegáció népszavazásra vonatkozó javaslatát is elvetik, azzal az indoklással, hogy egy ilyen eljárás nem hozna magával olyan eredményt, amely lényegesen különbözne attól, amelyet a szövetségesek Közép-Európa etnográfiai viszonyainak és nemzeti aspirációinak alapos tanulmányozása után megállapítottak.

A kísérőlevél végül elismeri, lehetséges, hogy egyes esetekben az új határok nem mindig esnek egybe az etnikai, vagy gazdasági szükségességekkel, és ezért kilitásba helyezi azt, hogy a Határmegállapító Bizottságok jelentést intézhetnek a Népszövetség Tanácsához, „... ha úgy találják, hogy a szerződés határozatai valamilyen ponton igazságtalanságot teremtenek, amelyet közérdek volna megszüntetni. Ilyen esetekben a Népszövetségi Tanács felajánlhatja szolgálatait egy barátságos rektifikáláshoz.”

Macartney (Hungary and her successors, 480-487. old., vö. „N” melléklet) igen éles hangon ítéli el a Magyarország kizárásával kapcsolatos egész eljárást. Szerinte a békeszerződést nem tárgyalták, hanem diktálták és az ilyen eljárás „nem kelti az igazságos elbánás látszatát.”

Ugyanez a szerző leszögezi, hogy a magyar béke delegáció meghívása Párizsba nem tárgyalás céljából történt, hanem egyszerűen csak azért, hogy a delegáció a neki átadott határozatokat elfogadja. Még csak a lehetősége sem merült fel annak, hogy a Magyarország feldarabolására vonatkozó alaptétel és a határok megvonásának részletei komoly vita tárgyává tétessenek. (38-39. old.)

Viszont megállapítja azt is, hogy magyar-osztrák viszonylatban a két országot Párizsban egyenjogú félként kezelték és így Magyarország e ponton fontos engedményeket ért el.

Macartney nagy könyvében felsorolja azokat az okokat is, amelyek oda hatottak, hogy magyar területen népszavazást nem rendeltek el, Franciaország akkor már állást foglalt a jövő délkelet-európai politikájára nézve, ez biztatólag hatott a három magyarelles államra, hogy kész helyzeteket teremtsenek már a békétárgyalások előtt. Ilyen körülmények között a békeszerződés tulajdonképpen csak fait accomplit szentesített. Az utódállamok határkiigazításokra lehetett volna szorítani, de olyan messzemenő intézkedések eltűrésére, a népszavazás, elképzelhetetlen volt. (480-487. old.)

Ha 1919-ben az örendelkezés elve tisztán alkalmaztatott volna, Erdély valószínűleg a Romániához való csatlakozás mellett dönt, Szlovákiában és a Vajdaságban azonban inkább magyarpárti többség jött volna létre. Észak Burgenland Magyarországhoz, Dél-Burgenland Ausztriához kívánt volna csatlakozni - írja Macartney ugyanott.

11. fejezet

A magyar békefeltételek kritikája

A magyar határmegvonások ellen 1919 óta sok kifogás hangzott el. Ezek közül különösen érdekesek azok, amelyek már a békekonferencia folyamán hivatalos helyen felmerültek és különböző okokból nem érvényesülhettek. Első helyen kell megemlíteni Lloyd George angol miniszterelnök és fődelegátus kifogásait az ellen, hogy az új államok mindegyikébe hatalmas magyar irredentát kebelezzenek be. Lloyd George a csehszlovák határbizottság jelentésének átadása után, de még a magyar-román és jugoszláv határok kérdésében való döntés előtt, március 25-i kelettel, memorandumot szerkesztett, fontainebleu-i hűsvégi magányában. Ebben írja többek között a következőket:

„There will never be peace in South-Eastern Europe if every little state [...] is to have a large Magyar Irredenta within its borders.”

Azután hozzáfűzi, hogy amennyire csak lehetséges, minden fajt saját anyaországhoz kell csatolni és ennek a szempontnak kell elsősorban helyt adni, stratégiai, gazdasági és közlekedési szempontok előtt. (Vö. „I” melléklet, valamint Deák, 52. és Rayner, 26. old.)

E sorokból érezni, hogy Lloyd George már ekkor aggódott a békeszerződések igazságtalan volta miatt és a jövő békéért. Memoárjaiban és cikkeiben később azzal mentetgeti magát, hogy a vitás területekre vonatkozólag téves és félrevezető adatokat kaptak Párizsban. (Mémoires, II., 587.) Azt is felhossa védelmére később Lloyd George, hogy a franciák a szakértőbizottságokban egyoldalúan a csehek, románok és jugoszlávok álláspontját támogatták, a magyarok rovására (Mémoires, II., 597-598.)

Rayner szerint Clémenceau ebben az időben azzal érvelt Lloyd George ellen, hogy nem helyes az új államokat feláldozni azzal, hogy „elfogadhatatlan határokat” kényszerítenek rájuk. (Rayner, 26., 28.)

Hogy francia hivatalos részről a magyar békeszerződés aláírása előtt már tisztában voltak azzal, hogy a javasolt határok nem biztosítják a tartós békét Délkelet-Európában, az kitűnik a francia állásfoglalásokból azoknak a tárgyalásoknak során, amelyeket G. M. Paleologue, a francia külügyminisztérium akkori főtitkára folytatott a magyar békekezelet tagjaival, illetőleg kiküldötteivel. Eme tárgyalások eredménye volt Fouché budapesti francia követnek 1920. május 18-án a magyar kormány tagjai előtt felolvasott deklarációja a békefeltételekben foglalt etnikai és gazdasági igazságtalanságok korrigálására vonatkozólag, továbbá az a francia jegyzék, melyet június 24-én adott át a követ a magyar külügyminiszternek. Az utóbbiban a francia kormány felajánlja jószolgálatait azon tárgyalásokhoz, amelyek során Magyarország szomszédaival megállapodásra igyekeznek jutni minden ellenségeskedés okának eltávolítása céljából. Bizonyos gazdasági és etnikai igazságtalanságok korrigálása és a kisebbségvédelmi intézkedések kiegészítése képezne a megállapodások tárgyát, kapcsolatban a Millerand-féle kísérőlevélben foglalt eljárással. (Vö. „F” melléklet. Deák, 253-239 oldalig részletesen foglalkozik a tárgyalásokkal Paleologue lemondásáig, 1920. szeptember 20-án. Utóda Berthelot lett, aki magyarellenes irányzatot képviselt, és a tárgyalások elakadtak.)

Shotwell, aki általában védelmére kel a békeszerződések szerzőinek, elismeri, hogy a békerendezésnek hibái és hiányai voltak. Ennek okát abban látja, hogy a népek közti háború okozta lelki szakadék uralkodó faktor volt a békerendezés egész ideje alatt. (At the Paris Peace Conference, p. 50., „E” melléklet.) A győzelem túl sokba került ahhoz, hogy józan államférfiúi megfontolások kerekedhessenek felül, és a győztesek nagylelkű békét kössenek. Az államférfiúi bölcsesség legfontosabb attribútuma, a nagylelkűség Párizsban hiányzott. Különös - jegyzi meg Wilsonról írva -, hogy ez az ember, aki annyira ellene volt a törvény betűihez való ragaszkodásnak, nem vette észre, hogy a szerződések némely pontja milyen messzire esett a Tizenégy pont helyes értelmezésétől. (51. p.)

Francis Deáknak a trianoni békeszerződés történetéről szóló könyvéhez írt előszavában Shotwell azt írja, hogy Európa sokat szenvedett azáltal, hogy a háborút átélte francia sovinszta politikuskok nem látták be: egy békés és nem egy militarista doktrína által irányított politikával lehet csak Európát megmenteni. De elismeri azt, hogy a többi nagyhatalmak is felelősek azért, hogy a háború után nem állt helyre a politikai, gazdasági és szociális egyensúly Európában és azért is, hogy a Duna völgyében a háború által elindított felbomlási folyamatot nem állították meg. Nem annyira a békeszerződések hibái, mint inkább a konstruktív államférfiúi vezetés hiánya okozta a bajokat. A csőd egyik oka volt az is, hogy az utódállamok vezetői gyakorlatlanok voltak. Ha nem is lehet egyetlenegy, ha még oly fontos dokumentumot, mint amilyen a trianoni szerződés, azért okolni, hogy a háború utáni világ tökéletlen volt, írja Shotwell, mégis Deáknak sikerült kimutatnia, hogy az államférfiúi képességek hiánya - a békeszerződés szövegén keresztül - fatális volt nemcsak Délkelet-Európa, de az egész világ békéje szempontjából. „A diplomáciának is megvannak a maga felelősségei. [...] A trianoni szerződésnek is szembe kell néznie a történelem ítéletével, azért, ahogyan a békerendezés keretében egy új államrendet teremtett, és közben könyörtelen szigorral regisztrálta a háború következményeit.” - írja Shotwell ugyanitt. (IX-XI. oldal, „F” melléklet.)

Érdemes megjegyezni, hogy Temperley 1926-ban közzétett cikkében (Trianon, treaty of, lásd „C” melléklet) kifejezetten védelmére kel a trianoni szerződésnek, amikor azt írja, hogy Magyarország gyorsabban magához tért gazdaságilag, mint Ausztria, mert agrárszág lévén, gazdaságilag elasztikusabb. Nem igaz tehát az, mint politikusai mondták, hogy a területi és népi veszteségek nyomorékká teszik az országot.

De ugyanitt Temperley is elismeri, hogy az etnikai elvet Magyarország keleti határain súlyosabban megsértették: Szatmár, Nagyvárad és Arad magyar városok és magyar környezetük Romániához került. Ezt azzal mentetgeti, hogy e nélkül a területénél nélkül nem volna összeköttetés Észak- és Dél-Erdély között. A magyar kormány bizonyára megakadályozta volna az olcsó és sima közlekedést ezen a szakaszon - teszi hozzá Temperley. Ugyanaz a Temperley, aki itt védelmére kel a trianoni szerződésnek, 1920-ban közzétett nagy történelmi művében még kritikus hangokat hallatott a párizsi békeművel kapcsolatban! (Vö. alább, 63. oldal.)

Temperleyvel ellentétben élesen elítéli a trianoni békeszerződés által húzott határvonalat C. A. Macartney. Szerinte az utódállamoknak Párizsban nemcsak az összes nemzeti követeléseit teljesítették, hanem gazdaságilag és hadászatiilag is kielégítették őket, még akkor is, ha ez a magyarokra nézve áldozatokkal járt. Megemlíti, hogy Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia közlekedési érdekből széles csíkot kapott magyar területekből, míg Magyarország ily nemű kéréseit sohasem teljesítették. Kétségtelen, hogy Magyarország számára kedvezőtlen helyzetet kívántak teremteni: a magyar határkisebbségek lélekszáma messze felülmúlta a Magyarországon maradt utódállambeliakat, az utóbbiak hadászati állásai sokkal erősebbek, gazdasági érdekeik jobban biztosítottak. (487-496. old.)

Magyarország feldarabolását 1919-ben népszavazások talán nem igazolták volna, de ma már a román, szerb és szlovák nacionalizmus annyira kifejlődött, hogy a feldarabolás helyességét igazoltnak kell venni. Ez természetesen nem jelenti megvont határok helyességét és a teljesen magyarlakta területek elcsatolásának jogosságát. Magyarország igénye a határ menti magyarlakta területek visszabocsátására ma még erősebb, mint 1919-ben volt, mert az utódállamok rosszul bánnak a magyar kisebbséggel, és ennek többsége visszavágyik Magyarországra. Közlekedési és gazdasági szempontokat meg lehet oldani vasúti szolgalmakkal, szabad zónákkal stb., a hadászati szempont elhanyagolható. A határok a legtöbb helyen pontosan követhetik a népi határvonalat - írja Macartney, és állást foglal egy olyan „kisebbség revízió” végrehajtása mellett, amely lehetővé tenné a dunai államok közötti barátság kifejlődését. („N” melléklet, 487-496. old.)

M. C. H. Seymour, aki House ezredessel együtt kiadta az amerikai delegátusoknak a békekonferenciára vonatkozó megemlékezéseit, kiemeli, hogy az amerikaiak megakadtak akadályozni azt, hogy elégedetlenek és irredenták csoportjai keletkezzenek, de a franciák és angolok gazdaságilag jól megalapozott és könnyen védhető határokkal rendelkeztek Csehszlovákiát akartak teremteni, még akkor is, ha e cél elérésére az új államba tetemes számú németet és magyart kellene bekebelezni. A csehek és románok között is megfelelő vasúti összeköttetéseket akartak teremteni, és ezért terjesztették túl a román határokat a méltányosság szabta mértéken. (Vö. „K” melléklet.)

Lenin: Über den Versailler Vertrag c. művében, (vö. „O” melléklet) megállapítja a Párizsban megalkotott békeszerződésekéről, hogy ezekkel Németországot és Ausztriát kifosztották és tönkretették. A békét rablókének nevezi, amelyet a védtelen áldozatnak a rablók késsel a kezükben diktáltak. Törökországból és Perzsiából rabszolgákat csináltak. Magyarországot a passzusban nem nevezi meg kifejezetten, de szavai eléggé jellemzik az új Oroszország megalapítójának és politikai tanítómesterének véleményét arról a rendszerről, amely Párizsban a békefeltételeket diktálta a legyőzötteknek.

Végül szeretnénk itt két szerzőt idézni, akik szerint a békeszerződések főhíbjája gazdasági természetű volt, ami elsősorban a Duna völgyét érinti közelről.

Shotwell megállapítja, hogy az „egész Duna völgye szorosan vett egység és az új, lényegileg nemzeti érzésekkel bíró államok felállítására eme nagy nemzetközi vízi út mentén inkább fog visszafeljődéshez, mint haladásához vezetni, hacsak nem találunk eszközöket arra, hogy bizonyos mértékben egyesítsük őket egy közös politikában. Határainknak nem szabad merev akadályoknak lenniük a kereskedelem útjában, mert különben kölcsönös nélkülözés lesz az eredmény [...] szabad kereskedelem lehetetlen, talán még egy vámuunió is túl van a pillanatnyi lehetőségek határán.” Mi a teendő, hogy a jövőt konstruktíve és az együttműködés szellemében nézzék ezek az államok. A Népszövetségnek messzemenően ellenőriznie kell ezt a tömeget. Nagyon fontos az elaszticitás - fűzi hozzá Shotwell, és hangsúlyozza, hogy a párizsi békekonferencia eredményeit nem szabad mereven interpretálni. Alkalmazni kell őket változó körülményekhez. (411., 412. old., vö. „E” melléklet). Az egész párizsi békemű alapvető hibája a konstruktív gazdasági szempontok hiánya, amelynek fő oka a volt ellenséges államok kizárása a konferenciáról - írja ugyanaz a szerző. Miközben a szerződéstervezet egyre jobban átalakult végleges békeszerződéssé, határozmányai egyre jobban belevágtak Európa gazdasági és társadalmi életébe. Csak a Rajnán túli országok alapos ismerői ítélték meg megfelelően e szerződés hatását... A békeszerződés csak akkor biztosíthatott volna állandó békét, ha bevonták volna a legyőzötteket a tárgyalásba. (39. old.)

Még lesújtóbb a Párizsban megalakított Legfelsőbb Szövetségség Gazdasági Tanács angol delegátusának, Keynesnek ítélete a Párizs környéki békék gazdasági következményeiről. Erről a témáról szóló könyvében főként azt kifogásolja, hogy az angol miniszterelnök és az USA elnöke nem látták: a legkomolyabb problémák nem politikai és területiek, hanem gazdaságiak. Szén, állítás és élelmiszer kérdéseiben jelennek a jövő veszélyei. De ki törődött ezzel! Ez a bölcs és mérsékelt megfontolás nem juthatott érvényre a sovinszta túlzások által munkaképtelenné tett párizsi konferencián. (101., 102. oldal.) Ugyanott leszögezi, hogy Lloyd George-ot költötték választási ígéretei. Az USA képviselői egyetlen életrevaló javaslattal sem tudtak a szenvedő Európa segítségére lenni. (102. oldal.) A békeszerződés nem gondoskodott Európa gazdasági felépítéséről, a béke megújításánál egyetlen garanciájáról, Clemenceau csak azzal törődött, hogy megfojtsa ellenségeinek gazdasági életét, Lloyd George az angol közvélemény felé kacsintott, Wilson pedig egyedül a morális látszatokkal törődött. (130-131. old.) Keynes konkrét javaslatakat is tett az európai gazdasági zűrvang megszüntetésére. Szerinte kötelezni kellene Németországot, Lengyelországot, az utódállamokat és a mandatárius hatalmokat, hogy szabadkereskedelmi egyezményt létesítsenek 10 évre. Ez a szövetség részben eltávolíthatná azokat a bajokat, amelyeket a „kapzsi, irigy, éretlen és gazdaságilag tökéletlen nacionalista államok között vont új politikai határok eredményeznek.” Csak ilyen szövetség tenné elviselhetővé az új határokat és biztosíthatná a békét. (164-165. old., „H” melléklet.)

Érdekes, hogy Temperleynek is lesújtó véleménye van a békeszerződés gazdasági határozmányairól - pedig ő területi kérdésekben többnyire igyekszik a Párizs környéki békék szerzőinek művét mentetgetni. Elsősorban a nagyhatalmak felelősek azért, hogy a kisebb államok arra kezdtek törekedni, hogy egyedül önmagukra támaszkodjanak, és ne törődjenek a nagyhatalmak kívánságaival. A Kisantant megalakítása, melynek célja a trianoni szerződés végrehajtása három kis állam erői útján, odavezethet, hogy Magyarország és szomszédai között az érzelmi antagonizmus növekszik, és ez semmivé teheti a gazdasági együttműködésre vonatkozó

javaslatokat, amelyekről a békeszerződésekben szó van, írja Temperley. A kis államok megdöbbentő értetlenséget mutattak, amikor a békeszerződések gazdasági és reparációs szakaszait helytelenítették és nem látták be, hogy pl. az Ausztriában létrejövő káros órájuk is kihat. (Temperley, History, IV. köt., IV. fejezet.)

Magyar Országos Levéltár. Külügy. Külügyminisztérium. Békélőkészítő osztály. XIX-J-1-a. 35. doboz. - Dátum nélkül [1946-1947]

Címkék:

[békeszerződés](#) ^[2]

[Versailles](#) ^[3]

[Trianon](#) ^[4]

[Csallóköz](#) ^[5]

[Oroszvár](#) ^[6]

[Dunacsúny](#) ^[7]

[Horvátjásfalu](#) ^[8]

[Párizsi békeszerződés](#) ^[9]

Kiadás: 10. évfolyam (2010) 3. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/diplomacia/osszefoglalo_a_kulugyminiszterium_a_szamara_az_1919es_parizsi_bekekonferenciarol.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/diplomacia/osszefoglalo_a_kulugyminiszterium_a_szamara_az_1919es_parizsi_bekekonferenciarol.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/bekeszerzodes>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/versailles>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/trianon>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/csallokoz>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/oroszvar>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/dunacsuny>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/horvatjarsfalu>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/parizsi-bekeszerzodes>